

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

ЧАСТИНА 1

Навчально-методичний посібник

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти
за спеціальністю 081 «Право»
факультету цивільної та господарської юстиції
денної форми навчання

Одеса
Фенікс
2024

УДК 347
Ц57

Рекомендовано до друку
навчально-методичною радою НУ «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 25.12.2023 року).

Рецензенти:

Дудченко Валентина Віталіївна – доктор юридичних наук, професор кафедри загальної теорії права та держави НУ «ОЮА», професор, вчений секретар, Заслужений юрист України;

Діденко Лариса Віталіївна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного і господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету.

За редакцією:

Харитоновна Євгена Олеговича – завідувач кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Завальнюка Сергія Володимировича – доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА», кандидат юридичних наук, доцент.

Цивільне право. Частина I : навч.-метод. посіб. для здобувачів Ц57 першого (бакалавр.) рівня вищої освіти [Електронне видання] / кол. авторів ; за ред.: Є.О. Харитоновна, С.В. Завальнюка ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. – 108 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/27266>

ISBN 978–617–8395–27–8

Матеріали посібника розроблені відповідно до комплексу навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни для студентів I курсу факультету Цивільної та господарської юстиції НУ ОЮА. Посібник містить програму навчальної дисципліни з методичними вказівками за кожною темою, плани практичних (семінарських) занять, питання та завдання для самостійної роботи студентів, тестові завдання, перелік питань для перевірки знань з курсу. Наведено перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до семінарських занять, заліку та іспиту.

Розрахований на студентів і науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347

ISBN 978–617–8395–27–8

© Колектив авторів, 2024

Колектив авторів:

Харитонов Євген Олегович – завідувач кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА», кандидат юридичних наук, доцент;

Завальнюк Ірина Володимирівна – аспірант кафедри загальної теорії права та держави НУ «ОЮА»;

Завальнюк Сергій Володимирович – доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА», кандидат юридичних наук, доцент;

Мельник Олександр Володимирович – доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА», кандидат юридичних наук, доцент;

Омельчук Олександр Сергійович – доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА», кандидат юридичних наук, доцент;

Сафончик Оксана Іванівна – професор кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доктор юридичних наук, професор;

Токорева Віра Олександрівна – доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА», кандидат юридичних наук, доцент.

ВСТУП

Шановні студенти! Вітаємо вас з початком вивчення цивільного права України, бажаємо наснаги та натхнення в пізнанні цієї, безперечно, цікавої та актуальної дисципліни.

Цивільне право бере свої витoki з римського права, отже існує вже не перше тисячоліття. Цитати відомих римських юристів і досі є актуальними, а завдяки рецепції римського права нам вдалося зберегти його основні надбання. З розвитком науки, техніки і нових технологій цивільне право розвивається одразу в багатьох напрямках, а на наукових конференціях все частіше лунають дискусії, чи можна вважати суб'єктом права штучний інтелект, а об'єктом, наприклад, органи людини.

Безпосередньо й опосередковано кожен із нас майже щодня так чи інакше вступає в цивільні правовідносини. Наприклад, коли користується кредитним лімітом, бере напрокат велосипед або навіть купує каву в спеціальному автоматі.

Цей методичний посібник створено з метою полегшити студентам вивчення цивільного права. Запропоновані теми практичних занять і завдання для самостійної роботи побудовані відповідно до лекційних занять, а вступні частини містять короткі зауваження стосовно проблематики певної теми та визначення термінів, вони покликані зосередити вашу увагу на принципових, на думку автора, питаннях.

Весь матеріал повністю відповідає чинному законодавству та містить посилання на останні зміни у законодавстві. Список літератури допоможе правильно обрати джерела для пошуку інформації – насамперед актуальні нормативно-правові акти, судову практику і міжнародні договори.

Вирішення практичних задач спрямовано на краще засвоєння студентами теоретичного матеріалу, його практичне використання та розвиток навичок стосовно роботи з чинним законодавством. Своєю чергою, тестові завдання допоможуть швидко перевірити рівень знань, а також заздалегідь підготувати студентів до складання Єдиного фахового вступного випробування та Єдиного державного кваліфікаційного іспиту.

Цивільне право є одним із базових предметів, без яких неможливе подальше вивчення деяких інших навчальних дисциплін. Тому дуже важливо від самого початку приділити належну увагу його вивченню, аби створити міцний фундамент для успішного навчання та кар'єри юриста в майбутньому.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Теми	Лекції, год.	Практичні (семінари), год.	Самостійна робота, год
1	Вступ до цивільного права. Поняття та межі дії цивільного права	2	2	4
2	Загальна характеристика цивільних правовідносин	2	2	4
3	Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	2	2	4
4	Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	2	4	6
5	Держава та інші соціальні утворення як суб'єкти цивільних правовідносин	-	-	4
6	Об'єкти цивільних прав	2	2	4
7	Правочини	2	4	4
8	Здійснення та захист цивільних прав	-	-	4
9	Представництво в цивільному праві	2	2	4
10	Темпоральні категорії у цивільному праві	2	2	4
11	Цивільно-правова відповідальність	-	-	2
Всього за 2-й семестр		16	20	44

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до цивільного права. Поняття «цивільне право», межі його дії

Поняття «цивільне право» можна розглядати у кількох аспектах: як галузь права, систему законодавства, науку, навчальну дисципліну та суб'єктивне цивільне право. Визначальним насамперед є розуміння цивільного права як галузі права, що є сукупністю концепцій, ідей і правових норм, встановлених на засадах диспозитивності, юридичної рівності та ініціативи сторін, які регламентують підстави придбання, порядок реалізації, охорони та захисту цивільних прав і обов'язків фізичними та юридичними особами, а також соціальними утвореннями, що виступають як суб'єкти цивільних відносин, з метою задоволення матеріальних і духовних потреб осіб та захисту їх інтересів.

Для розуміння поняття «цивілістика» необхідно розглянути його з двох позицій:

- як узагальнююче поняття, що вживається для визначення суспільних відносин цивільно-правового характеру, пов'язаних із цивільним правом, проблемами нормативного регулювання майнових і особистих немайнових прав фізичних і юридичних осіб та практикою цивільних правовідносин;
- як галузь юридичної науки, предметом якої є: норми цивільного права; цивільні правовідносини як юридична форма відповідних суспільних відносин, що регулюються цивільним законодавством; юридичні факти; судова практика застосування цивільно-правових норм.

Цивільне право є однією з профілюючих дисциплін юридичного циклу, обов'язковою для вивчення студентами-юристами незалежно від типу вищого навчального закладу, факультету, спеціалізації тощо. Предметом цієї навчальної дисципліни є цивільне право у всіх його проявах: як суб'єктивне право, як галузь права, як система законодавства, як наука. Завдання її – сформулювати у студентів-юристів уявлення про цивільно-правові явища, поняття, категорії тощо, про галузь цивільного права, систему цивільного законодавства і практику його застосування.

Цивільне (суб'єктивне) право визначається як міра можливої поведінки уповноваженого суб'єкта, що забезпечується юридичними обов'язками інших учасників цивільних відносин і слугує для задоволення його інтересів.

Цивільне законодавство – це система правових форм, у яких викладено норми, що регулюють цивільні відносини. В Україні сформовано ієрархічну систему (за юридичною силою), до якої входить Конституція України, договори суб'єктів цивільного права, укладені на підставі і на розвиток положень Конституції України, закони України та ратифіковані міжнародні договори у галузі цивільного права, підзаконні нормативні акти, звичаї.

Існують також інші класифікації, серед яких заснована на главі 1 ЦК України – залежно від суб'єкта, що створив норму цивільного законодавства.

При опрацюванні цієї теми студентам слід звернути увагу на співвідношення категорій «закон» і «законодавство»; з'ясувати, чи стосується поняття «законодавство» тільки законів, чи воно охоплює також і підзаконні акти загальноноормативного характеру.

Акти власне цивільного законодавства (цивільного законодавства як такого), своєю чергою, поділяються таким чином:

- основний акт – Цивільний кодекс України;
- інші закони України, ухвалені відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу України;

- акти Президента України, видані на основі та на виконання Конституції і законів України;
- постанови Кабінету Міністрів, що мають загально-нормативний характер і регулюють цивільні відносини.

Для регулювання відносин, ускладнених іноземним елементом, застосовуються колізійні норми, а також спеціальні матеріально-правові норми. У складі колізійних норм виокремлюють два елементи: а) обсяг норми (характеристика відносин, до яких вона може бути застосована) і б) прив'язка (вказівка на закон, який підлягає застосуванню до цих відносин).

Дія актів цивільного законодавства у часі регулюється відповідно до ст. 5 ЦК України, згідно з якою акти цивільного законодавства регулюють відносини, що виникли від дня набрання ними чинності та не мають зворотної дії у часі.

Дія актів цивільного законодавства у просторі заснована на принципі однакового регулювання цивільних відносин на всій території України.

Дія актів цивільного законодавства за колом осіб за загальним правилом поширюється на всіх учасників цивільних відносин.

Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року, міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Міжнародний договір є частиною національного законодавства та є обов'язковим, якщо згода на його обов'язковість надана Верховною Радою України в установленому законом порядку.

Цивільно-правовий договір – це угода двох або більше учасників цивільних відносин, спрямована на встановлення, зміну, припинення, призупинення, поновлення тощо цивільних прав і обов'язків. Частина 3 ст. 6 ЦК України визначає співвідношення між актами цивільного законодавства і договором.

Звичай – це правило поведінки, яке не затверджено актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Залежно від характеру правового звичаю можна виокремити декілька його видів: міжнародні звичаї; звичаї внутрішньодержавні; звичаї, що ґрунтуються на звичаєвому праві; судові звичаї; звичаї ділового обігу (обороту) та інші.

Аналогія закону полягає в застосуванні до неврегульованого конкретною нормою відношення норми, яка регулює подібні відносини. Застосування аналогії закону можливе за таких умов:

- відносини сторін перебувають у сфері дії цивільного права, тобто є цивільними відносинами (ст. 1 ЦК України);
- вказані цивільні відносини не врегульовані Цивільним кодексом України, іншими актами цивільного законодавства або договором;
- існують норми, які регулюють схожі за змістом цивільні відносини.

Аналогія права передбачає застосування до неврегульованих нормами права загальних засад законодавства за таких умов:

- відносини сторін належать до сфери дії цивільного права, тобто є цивільними відносинами;
- вказані цивільні відносини не врегульовані Цивільним кодексом України, іншими актами цивільного законодавства або договором;
- відсутні норми, які регулюють схожі за змістом цивільні відносини.

Необхідно з'ясувати, чи є джерелом права тлумачення Конституційного Суду України, а також міжнародна судова практика.

Питання до теми

1. Багатозначність поняття «цивільне право». Розуміння цивільного права як галузі національного права. Предмет, метод і функції цивільного права.
2. Цивільне право як система законодавства. Акти цивільного законодавства.
3. Дія актів законодавства у просторі, часі та за колом осіб.
4. Міжнародні договори.
5. Цивільно-правовий договір, його взаємодія з актами цивільного законодавства України.
6. Правовий звичай у цивільному праві.
7. Аналогія закону та аналогія права за цивільним законодавством.
8. Поняття «судова практика», її значення в цивільному праві.

Тема 2. Загальна характеристика цивільних правовідносин

Цивільні правовідносини – це обґрунтований нормами цивільного права правовий зв'язок між юридично рівними суб'єктами, які виступають носіями цивільних прав і обов'язків.

Необхідно визначити характерні ознаки правовідносин, виходячи з вищенаведеного визначення.

Головними ознаками цивільних правовідносин є: характерний суб'єктний склад (юридично рівні суб'єкти); об'єкт (нематеріальні та матеріальні блага, які становлять інтерес для окремої особи); диспозитивність (можливість вибору варіанту поведінки, ініціатива сторін, вільний розсуд); характер прав і обов'язків його учасників (виступають як носії цивільних прав і обов'язків); спосіб захисту і спонукання до виконання; підстави виникнення, припинення і трансформацій цивільних правовідносин.

Цивільні правові відносини складається з трьох обов'язкових елементів: суб'єктів, об'єкта, змісту.

Залежно від підстав розмежування існують різноманітні класифікації цивільних правовідносин: за економічним змістом можна виокремити майнові та немайнові цивільні правовідносини; за юридичним змістом вони поділяються на абсолютні та відносні правовідносини; за характером здійснення права – на речові та зобов'язальні; за спрямованістю і цілями встановлення розрізняють регулятивні та охоронні правовідносини; за структурою змісту можуть класифікуватися на прості та складні.

Суб'єктами цивільних правовідносин є їх учасники. У більшості випадків учасники цивільних правовідносин одночасно мають і права, і обов'язки, тобто виступають одночасно і як зобов'язані, і як уповноважені суб'єкти. Учасниками цивільних правовідносин можуть бути фізичні особи, юридичні особи та суб'єкти публічного права – отже, необхідно визначити, що передбачають ці категорії.

Необхідною умовою участі особи в цивільних правовідносинах є наявність у неї цивільної правосуб'єктності, елементами якої є правоздатність і дієздатність.

До складу дієздатності фізичної особи належать: правочиноздатність, деліктоздатність, транс-дієздатність, бізнес-дієздатність, тестаментоздатність, сімейна дієздатність.

Об'єктом цивільних правовідносин є певне матеріальне або нематеріальне благо, з приводу якого правовідносини виникають. Об'єктами цивільних правовідносин можуть бути речі, дії (у тому числі послуги), результати дій, результати інтелектуальної та творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага тощо. Варто визначити, що *не може бути* об'єктом цивільних правовідносин.

Зміст цивільних правовідносин може бути охарактеризований із соціальної та юридичної позицій. Юридичний зміст цивільних правовідносин – це права й обов'язки його суб'єктів.

Цивільне суб'єктивне право – це міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечуються обов'язками інших учасників цивільних відносин і слугує для задоволення їх інтересів. До нього належать три правомочності: право вимагати від іншої особи виконання обов'язку, право на «свої» позитивні дії, право вимагати захисту.

Цивільний інтерес – це об'єкти цивільних прав, блага та прагнення особи, котрі не визначені законом або угодою сторін як цивільні права, але є предметом цивільних відносин.

Цивільний обов'язок – це адресована зобов'язаному суб'єкту вимога певної поведінки, що відповідає умовам договору, закону або іншої норми цивільного права. У його структурі можна назвати такі елементи: необхідність вчинити певні дії або утриматися від них; необхідність зазнати негативних наслідків невиконання свого обов'язку; необхідність зобов'язаної особи відреагувати на зверненні до неї законні вимоги.

Варто встановити зв'язок між суб'єктивним правом і юридичним обов'язком та порівняти ці поняття.

Встановлення, зміна або припинення цивільних правовідносин відбувається на підставі юридичних фактів. Юридичні факти у цивільному праві можна поділити на прості та складні (група юридичних фактів і юридична (фактична) сукупність). При вивченні юридичних фактів важливо здійснити їх класифікацію на підставі характеру наслідків і на підставі наявності й характеру вольового елемента.

Питання до теми

1. Поняття «цивільні правовідносини», їх ознаки.
2. Види цивільних правовідносин.
3. Елементи цивільних правовідносин.
4. Підстави виникнення, змін і припинення цивільних правовідносин.

Тема 3. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Відповідно до Цивільного кодексу України, фізична особа – це людина, що виступає як учасник цивільних правовідносин.

Необхідно визначити співвідношення таких понять, як людина, індивід, індивідуальність і фізична особа. Варто зазначити, чи охоплюються категорією «фізична особа» громадяни України, іноземці й особи без громадянства, для цього доцільно порівняти легальне визначення цих термінів.

Правосуб'єктність фізичної особи складається з правоздатності, дієздатності. Обидві категорії мають характерні ознаки та складаються з певних елементів, які частково вже розглядалися у попередній темі.

Дієздатність фізичної особи може бути повною, частковою, обмеженою. Потрібно зазначити вік, обсяг прав і обов'язків, міру відповідальності для кожного виду окремо. Існують також випадки, коли повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі до повноліття за певних обставин (розглянути їх).

Важливо розуміти підстави і правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною.

Умови поновлення цивільної дієздатності та правового статусу фізичної особи визначаються законом і відбуваються у судовому порядку.

Право на ім'я належить до особистих невідчужуваних прав фізичної особи. Це право законодавчо закріплено у Цивільному кодексі України, але регулюється й іншими нормативно-правовими актами, наприклад, Сімейним кодексом України. Фізична особа має право змінити ім'я у разі укладання шлюбу, розірвання шлюбу, визнання його недійсним, усиновлення, встановлення батьківства або за власним бажанням.

Місце проживання фізичної особи має важливе значення для забезпечення стабільності цивільних відносин. Необхідно визначити, як залежить можливість обрання місця проживання від віку та стану психічного здоров'я фізичної особи.

Особа визнається судом безвісно відсутньою, якщо у місті її постійного проживання немає відомостей про її перебування протягом одного року. Студенти мають звернути увагу на особливості встановлення опіки над майном такої особи, порядок її здійснення та наслідки з'ясування обставин щодо місця її перебування.

Оголошення фізичної особи померлою за своїми наслідками дорівнюється до наслідків смерті (необхідно визначити такі наслідки). Важливо розглянути питання, від якого часу така особа оголошується померлою та наслідки появи фізичної особи, що була оголошена померлою.

Акти цивільного стану є юридичною сукупністю, яка обумовлює виникнення, припинення або зміну цивільних прав і обов'язків. Легальне визначення цього поняття викладено у ст. 49 ЦК України. Для розуміння його сутності та значення студенти мають розглянути перелік актів цивільного стану, визначити, чи є він вичерпним, які з актів підлягають державній реєстрації, яким чином вчиняються записи акту цивільного стану та вносяться зміни або виправлення до нього, чи може орган РАЦС відмовити у вчиненні запису або зміні до нього.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, здійснювана на власний ризик господарська діяльність, яку реалізують суб'єкти господарювання (підприємці) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Умови наявності бізнес-дієздатності визначає ст. 50 ЦК України; деякі категорії фізичних осіб є обмеженими у бізнес-дієздатності (зазначити ці категорії). Доцільно також розглянути порядок реєстрації фізичної особи-підприємця.

Опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки. Важливо визначити: підстави та порядок встановлення опіки і піклування; правовий статус опікуна та піклувальника (зазначити осіб, які не можуть ними бути); правочини, які не може вчиняти опікун, і правочини, згоду на які не може надати піклувальник; правочини, які вчиняються з дозволу органу опіки та піклування (обґрунтувати доцільність наявності такого обмеження); порядок припинення опіки та піклування.

Необхідно навести визначення та характерні ознаки особистих немайнових прав фізичної особи, їх правову природу та зміст. Навести класифікації немайнових прав за різноманітними підставами. Визначити джерела, в яких закріплено такі права. Розглянути особисті немайнові права, які забезпечують фізіологічне існування фізичної особи, та ті, що забезпечують її соціальне буття.

Розмежувати поняття «охорона» та «захист» особистих немайнових прав людини, звернути увагу на порядок здійснення захисту таких прав.

Питання до теми

1. Загальні положення про фізичну особу.
2. Цивільна правоздатність фізичної особи. Здійснення правоздатності фізичної особи.
3. Цивільна дієздатність фізичних осіб. Види дієздатності фізичних осіб.
4. Обмеження дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною.
5. Поняття «індивідуалізація фізичних осіб», її правове значення. Ім'я та місце проживання фізичної особи.

6. Визнання фізичної особи безвісті відсутньою й оголошення фізичної особи померлою.
7. Особливості цивільно-правового статусу фізичної особи – підприємця.
8. Поняття «цивільний стан». Акти цивільного стану.
9. Опіка та піклування.
10. Поняття «особисті немайнові права», їх ознаки. Види особистих немайнових прав.
11. Особисті немайнові права, які забезпечують природне існування фізичної особи.
12. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне буття фізичної особи.
13. Зміст і здійснення особистих немайнових прав.
14. Захист особистих немайнових прав.

Тема 4. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Уже в Законах XII таблиць згадувалися різного роду корпорації та колегії релігійного характеру, які могли бути власниками певного майна. Римські юристи звертають увагу, що в деяких випадках майно належить не окремим громадянам – фізичним особам, а об'єднанням. Марціан зазначав: «Належать сукупності, а не окремим особам, наприклад, театри, що знаходяться у муніципії, а також стадіони». Необхідно визначити види юридичних осіб у римському праві, вимоги щодо них, їх правосуб'єктність.

Юридичною особою є зареєстрована у встановленому законом порядку організація, яка має своє відокремлене майно, може від свого імені набувати права та нести обов'язки. Варто звернути увагу та пояснити такі ознаки юридичної особи, як організаційна єдність, наявність відокремленого майна, самостійна майнова від-

повідальність, здатність виступати у цивільному обігу від власного імені.

Існують різноманітні теорії щодо визначення сутності юридичної особи. Необхідно розглянути та пояснити такі, як теорія держави (теорія власника), теорія колективу, теорія директора, а також концепції фікції та соціальної реальності.

Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права й обов'язки, як і фізична особа, окрім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

Цивільна правосуб'єктність юридичної особи складається з цивільної правоздатності та цивільної дієздатності.

Слід зазначити, що для одних видів юридичних осіб характерна універсальна правоздатність, а для інших – спеціальна. Варто визначити, чим відрізняється правоздатність юридичної особи від правоздатності фізичної особи, а також звернути увагу на момент її виникнення.

Дієздатність юридичної особи виникає одночасно з правоздатністю та здійснюється її органами відповідно до установчих документів.

Цивільний кодекс України закріпив поділ юридичних осіб на осіб приватного та публічного права залежно від порядку їх створення. Однак класифікувати юридичні особи можна також за іншими підставами, серед яких організаційно-правова форма, вид власності, підстави фінансування, функції тощо.

Юридична особа вважається створеною з моменту її реєстрації в державному реєстрі відповідно до закону. Необхідно визначити, яким нормативним актом регулюється порядок реєстрації юридичних осіб і хто наразі є державним реєстратором.

Залежно від певних особливостей юридичної особи (вид, організація, мета й завдання діяльності), виокремлюють такі порядки створення юридичних осіб: розпорядчий, дозвільний

і нормативно-явочний. Студенти мають зазначити особливості кожного порядку та категорію юридичних осіб, для створення яких він застосовується.

Залежно від виду юридичної особи, установчими документами може бути статут, засновницький договір тощо.

У статуті товариства вказуються: найменування юридичної особи; органи управління товариством; компетенція органів управління товариством; порядок ухвалення рішень органами управління товариством; порядок вступу до товариства та виходу з нього; інші положення, встановлені Цивільним кодексом України, іншим законом або угодою засновників.

У засновницькому договорі товариства визначаються: зобов'язання учасників створити товариство; порядок їх спільної діяльності щодо його створення; умови передання товариству майна учасників; інші положення, встановлені Цивільним кодексом України, іншим законом або засновниками.

Варто з'ясувати, чи можуть бути зазначені інші умови, не передбачені законодавством, а також підстави для визнання недійсними установчих документів і рішень про створення юридичної особи.

Припинення юридичної особи відбувається в результаті її реорганізації або ліквідації. Необхідно розглянути такі різновиди реорганізації, як злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ. Необхідно пояснити, чим реорганізація відрізняється від ліквідації.

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди, а також погасити грошові вимоги кредиторів, встановлені в порядку, визначеному законом, не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Для розгляду цього питання варто ознайомитись із Законом України

«Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на підставі членства для здійснення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Варто звернути увагу на вид установчого документу, надати визначення поняттю «пай» у контексті питання про кооперативи.

Питання до теми

1. Формування концепції «юридична особа» в приватному праві.
2. Поняття «юридична особа», її ознаки.
3. Сутність юридичної особи. Теорії юридичної особи.
4. Цивільна правоздатність юридичної особи. Цивільна дієздатність юридичної особи та органи юридичної особи.
5. Класифікація юридичних осіб.
6. Юридичні особи публічного та приватного права.
7. Організаційно-правові форми юридичних осіб.
8. Філії та представництва юридичних осіб.
9. Індивідуалізація (ідентифікація) юридичних осіб.
10. Порядок створення юридичних осіб. Види та зміст установчих документів.
11. Припинення юридичних осіб. Особливості припинення юридичних осіб у разі банкрутства.
12. Господарські товариства.
13. Кооперативи.
14. Характеристика окремих видів некомерційних організацій як юридичних осіб.
15. Релігійні організації як юридичні особи.

Тема 5. Держава та інші соціальні утворення як суб'єкти цивільних правовідносин

До суб'єктів публічного права належать держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші соціально-публічні утворення. Вони діють у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин і так само відповідають за порушення або невиконання своїх зобов'язань.

Як і всі суб'єкти цивільного права, держава та інші соціально-публічні утворення мають цивільну правосуб'єктність, яка охоплює їхню цивільну правоздатність і цивільну дієздатність. Необхідно встановити різницю між правосуб'єктністю фізичних осіб і соціально-публічних утворень.

Особливості цивільної правоздатності держави пов'язані з тим, що вона є головним суб'єктом публічного права, носієм публічної влади. Вона сама регулює різні відносини, у тому числі й цивільні, встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів і порядок розгляду спорів за їх участю, визначає і власну цивільну правосуб'єктність, її зміст і межі.

Держава, як і органи місцевого самоврядування, діє від імені українського народу як власника майна, що йому належить. Необхідно ознайомитися з Конституцією України та зазначити, які об'єкти перебувають у власності українського народу.

Підстави набуття та припинення права власності держави передбачені Законом України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності», з яким слід ознайомитись; потрібно звернути увагу на головні аспекти передання об'єктів з державної власності у комунальну і навпаки.

Держава є суб'єктом майнових відносин – як тих, що стосуються речових прав, так і зобов'язальних. Студенти мають звер-

нути увагу, чи може держава мати особисті немайнові права, та аргументувати свою відповідь.

Відповідно до Цивільного кодексу України, держава може створювати юридичні особи публічного та приватного права (навести визначення цих понять).

Необхідно розглянути питання про наявність у держави права інтелектуальної власності та тестаментоздатності (як активної, так і пасивної).

Також держава бере участь у таких зобов'язальних правовідносинах, як випуск облігацій, та у відносинах, що виникають у зв'язку з регулюванням і обслуговуванням державного кредиту, випуском казначейських зобов'язань.

Автономна Республіка Крим може набувати всього обсягу прав і обов'язків учасника цивільних відносин, які не суперечать її суті як соціально-публічного утворення, наділеного владними та розпорядчими функціями.

Відмінність Автономної Республіки Крим від держави України як учасника цивільно-правових відносин полягає в неможливості самостійного встановлення власної цивільної правосуб'єктності.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста.

Територіальна громада – це мешканці, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, яке має єдиний адміністративний центр.

Територіальна громада, як і інші соціально-публічні утворення, має цивільну правосуб'єктність. Моментом її виник-

нення є визнання у встановленому законом порядку існування адміністративно-територіальної одиниці.

Варто зауважити, що підгрунття правосуб'єктності органів місцевого самоврядування є матеріальним.

Держава відповідає за свої зобов'язання своїм майном, окрім майна, на яке не може бути звернено стягнення. Серед випадків відповідальності держави за власними зобов'язаннями є відповідальність у розмірі своєї частки, коли держава є учасником господарського товариства.

При розгляді питання про відповідальність варто розглянути та пояснити принцип розмежованості відповідальності за цивільно-правовими зобов'язаннями держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад і створених ними юридичних осіб.

Питання до теми

1. Загальна характеристика держави та її формувань як суб'єктів цивільного права.
2. Участь держави у цивільних правовідносинах.
3. Загальна характеристика Автономної республіки Крим і територіальних громад як суб'єктів цивільного права.
4. Відповідальність за цивільними зобов'язаннями держави, Автономної республіки Крим і територіальних громад.

Тема 6. Об'єкти цивільних прав

На початку вивчення цієї теми студентам необхідно зупинитися на визначенні співвідношення термінів «об'єкти цивільних прав» і «об'єкти цивільних правовідносин».

Об'єкти цивільних прав – матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких складаються цивільні правовідносини.

Потрібно визначити підстави класифікації об'єктів цивільних прав, зокрема залежно від характеру благ і від оборотоздат-

ності об'єктів цивільних прав. Варто звернути увагу на поняття «комплексний об'єкт» і визначити умови його існування.

Оборотоздатність об'єктів цивільних прав – це можливість здійснювати стосовно них правочинів та інших юридичних дій. Залежно від ступеня оборотоздатності вони поділяються на такі, що перебувають у вільному обігу, що обмежені у цивільному обігу, що вилучені з цивільного обігу (розглянути та навести приклади).

Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Речі необхідно класифікувати залежно від: правового режиму речі, можливості пересування речей у просторі, здатності речей зберігати при поділі своє майно, можливості індивідуалізації речей, характеру використання споживчих якостей речей, господарського значення речі.

Визначити, чи поширюється режим речі на тварин і за яких умов. Звернути увагу на такі поняття, як «складні речі», «складові частини речі».

Доцільно також звернути увагу на поняття «майно» як на особливий об'єкт цивільних прав. Розглянути, чи належать до речей кошти; надати визначення поняттям «кошти» та «валютні цінності», ознайомитися з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993.

Досліджуючи поняття «цінні папери», варто окрім глави 14 ЦК України розглянути також Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок».

У цивільному обороті можуть перебувати такі групи цінних паперів: пайові цінні папери, боргові цінні папери, іпотечні цінні папери, приватизаційні цінні папери, похідні цінні папери, товаророзпорядчі цінні папери.

Цінні папери за формою випуску можуть бути «на пред'явника», іменні або ордерні. Права на цінний папір і права за цінним папером, що існує в документарній формі, належать:

- пред'явнику цінного папера (цінний папір на пред'явника);
- особі, зазначеній у цінному папері (іменний цінний папір);
- особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама реалізувати такі права або призначити своїм наказом іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір).

Неемісійні цінні папери можуть існувати виключно в документарній формі, за формою випуску можуть бути лише ордерними або на пред'явника. Неемісійні цінні папери можуть видаватися та існувати виключно в документарній формі, у паперовому або електронному вигляді.

Об'єктом цивільних прав є дії (послуги), результати дій або ж результати робіт.

Варто розглянути підстави розмежування поняття «послуги» та «результати дій».

У договорі може також йтися про комплексний предмет, який стосується і речей, і дій (навести приклад).

Результати інтелектуальної та творчої діяльності, інші об'єкти інтелектуальної власності створюють цивільні права й обов'язки відповідно до книги четвертої Цивільного кодексу України.

Результати інтелектуальної та творчої діяльності є за своїм характером комплексним об'єктом, який включає як майнові, так і немайнові права.

Необхідно ознайомитись із Законом України «Про авторське право і суміжні права».

Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Ознайомитись із Законом України «Про інформацію».

До числа особливих об'єктів цивільних прав можуть бути віднесені згадані в Цивільному кодексі України тварини, майно та підприємства.

Питання до теми

1. Поняття «об'єкт цивільних прав» (правовідносин). Класифікація об'єктів цивільних прав.
2. Поняття «речі як об'єкти цивільних прав», їх класифікація.
3. Поняття «цінні папери як об'єкт цивільних прав», їх види. Характеристика окремих видів цивільних прав.
4. Дії та результати дій як об'єкти цивільних прав.
5. Результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних прав.
6. Інформація як об'єкт цивільних прав.
7. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав.
8. Характеристика інших об'єктів цивільних прав.

Тема 7. Правочини

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Загальними вимогами до дійсності правочину є законність змісту правочину, правоздатність суб'єктів, вільне волевиявлення та відповідна форма вчинення правочину, спрямованість правочину на настання реальних наслідків (пояснити ці вимоги).

Зокрема не вважаються укладеними правочини (договори), в яких відсутні встановлені законодавством умови, необхідні для їх укладення (відсутня згода за всіма істотними умовами договору; не отримано акцепт стороною, що направила оферту; не передано майно, якщо відповідно до законодавства для вчинення правочину потрібне його передання тощо).

Встановити зміст і співвідношення понять «воля» та «волевиявлення» в контексті цієї теми. Пояснити зміст презумпції правомірності правочину та її значення.

Класифікація правочинів можлива: залежно від числа сторін, що беруть участь у правочині; від наявності та відсутності обов'язку сторін надавати зустрічне матеріальне відшкодування; від моменту, з якого правочини вважаються укладеними; від наявності вказівки на строк встановлення прав та обов'язків; від форми вчинення, ступеня довіри контрагентів (фідуціарні та нефідуціарні) тощо.

Зміст правочину може бути витлумачений стороною (сторонами), або на їх вимогу суд може постановити рішення про тлумачення змісту правочину (суб'єкти тлумачення).

Необхідно зазначити правила тлумачення правочину відповідно до Цивільного кодексу України.

Особа може відмовитись від правочину, наслідки такої відмови залежать від того, є цей правочин одностороннім чи багатостороннім. Слід визначити відмінності між такими наслідками.

Форма правочину розглядається як спосіб фіксації волі, тому вирізняють письмову та усну форми. Письмова форма договору може бути простою або нотаріально посвідченою. Через недотримання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину, такий правочин є нікчемним. Суд може визнати такий правочин дійсним. Вирішуючи спір про визнання правочину, який підлягає нотаріальному посвідченню, суди повинні з'ясувати, чи підлягає правочин обов'язковому нотаріальному посвідченню, чому він не був нотаріально посвідчений, чи дійсно сторона ухилилася від його посвідчення та чи втрачена така можливість, а також чи немає інших підстав нікчемності правочину. У зв'язку з недотриманням вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину до-

говір може бути визнано дійсним лише на підставах, встановлених статтями 218 та 220 ЦК України.

Необхідно визначити, які особи, крім нотаріуса, можуть здійснювати нотаріальне посвідчення правочинів.

Правочин може бути визнаний недійсним лише за підстав, визначених законом, та із застосуванням наслідків недійсності, передбачених законом.

У разі, якщо під час розгляду спору про визнання правочину недійсним як оспорюваного та застосування наслідків його недійсності буде встановлено наявність підстав вважати такий правочин нікчемним, передбачених законодавством, то суд, вказуючи про нікчемність такого правочину, одночасно має застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину.

Правочин не може бути визнаний недійсним у цілому, якщо закону не відповідають лише його окремі частини й обставини справи свідчать, що він був би вчинений і без включення недійсної частини.

Реституція як спосіб захисту цивільного права застосовується лише за наявності між сторонами вчиненого правочину, який є нікчемним чи який визнано недійсним. У зв'язку з вимогою про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, за правилами реституція може бути пред'явлена тільки стороні недійсного правочину.

При застосуванні реституції за недійсним правочином, щодо якого не встановлено вартість майна і вона не може бути визначена виходячи з його умов, – вартість майна визначається, виходячи із звичайних цін, що склалися на момент укладення договору.

Нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення.

Питання до теми

1. Поняття «правочин», його ознаки. Умови дійсності правочину.
2. Види правочинів.
3. Умовні правочини. Види умов у правочинах.
4. Зміст правочину. Тлумачення змісту правочину.
5. Способи волевиявлення у правочинах. Форми правочинів.
6. Поняття «недійсність правочину».
7. Характеристика підстав недійсності правочину.
8. Окремі види недійсних правочинів.
9. Наслідки визнання правочину недійсним.

Тема 8. Здійснення та захист цивільних прав

Вивчаючи цю тему, студенти повинні усвідомлювати, що являє собою суб'єктивне цивільне право та його відмінність від суміжних понять, зокрема від правоздатності.

Цивільне суб'єктивне право – це міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується обов'язками інших учасників цивільних відносин і слугує для задоволення його інтересів. До цивільного суб'єктивного права входять три правомочності: право вимагати від іншої особи виконання обов'язку, право на «свої» позитивні дії, право вимагати захисту.

Здійснення цивільних прав є можливим за таких основних умов:

- особа повинна мати необхідну правоздатність щодо своїх цивільних прав;
- суб'єкт правовідносин повинен мати необхідний обсяг дієздатності;
- дії щодо здійснення своїх цивільних прав мають відповідати принципам здійснення цивільних прав.

Частина 1 ст. 13 ЦК України закріплює положення, відповідно до якого особа має здійснювати свої цивільні права в певних межах.

Загальними межами здійснення суб'єктивних цивільних прав є:

- утримання від дій, які могли б порушувати права інших осіб;
- утримання від дій, які могли б заподіяти шкоду довкіллю та культурній спадщині;
- заборона дій, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах;
- дотримання моральних засад суспільства;
- заборона використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монополюючим становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція.

Стаття 13 ЦК України передбачає заборону дій особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі (так звана шикана), а також зловживання правом в інших формах. Зловживання правом – це здійснення суб'єктивних цивільних прав, що вчиняється з порушенням їх меж і заподіянням шкоди іншим особам.

Вивчаючи питання стосовно меж здійснення цивільних прав і зловживання цивільними правами, студент повинен ознайомитися з такими Законами України: «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції», «Про антимонопольний комітет», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про захист від недобросовісної конкуренції». Дослідивши зазначене законодавство та емпіричний матеріал, студенти повинні знати і вміти пояснити такі поняття, як «обмеженням конкуренції», «монополююче становище», «недобросовісна конкуренція».

Здійснення прав і свобод невід’ємне від виконання обов’язків. Виконання цивільних обов’язків, на відміну від здійснення суб’єктивного цивільного права, завжди є юридичним фактом.

Підстави звільнення від виконання цивільних обов’язків передбачено в ч. 4 ст. 14 ЦК України.

Виконання цивільних обов’язків забезпечується засобами заохочення і відповідальності, що встановлені договором або актами цивільного законодавства.

Конституція України закріплює обов’язок держави забезпечувати захист прав усіх суб’єктів власності та господарювання (ст. 13); споживачів (ст. 42); захист прав і свобод людини і громадянина судом, Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, відповідними міжнародними судовими установами чи міжнародними організаціями.

У Цивільному кодексі України окрема глава (глава 3) регламентує підстави, способи та форми захисту цивільних прав та інтересів.

Відповідно до ст. 15 ЦК України:

- 1) кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання;
- 2) кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Захист цивільних прав – це правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої уповноваженій особі шкоди.

У зв’язку з різноманіттям цивільних прав та інтересів виокремлюють різні форми захисту. У цивільному праві під формою захисту суб’єктивних цивільних прав та інтересів розуміється комплекс внутрішніх взаємоузгоджених організаційних захо-

дів щодо захисту суб'єктивних прав, що здійснюються в рамках єдиного правового режиму уповноваженими органами, а також самою уповноваженою особою (носієм права).

Найбільш поширеним є поділ форм захисту на юрисдикційні та неюрисдикційні.

Взявши за критерій природу юрисдикційного органу, що здійснює захист, Є. Харитонов називає такі форми захисту цивільних прав: судовий захист (ст. 16 ЦК України), адміністративний захист (ст. 17 ЦК України), захист нотаріусом (ст. 18 ЦК України), самозахист (ст. 19 ЦК України), захист за допомогою інших громадських, державних і міжнародних інституцій та органів.

Юрисдикційна форма захисту полягає в тому, що уповноважена особа звертається до органів державної влади або інших компетентних органів з метою захисту її порушеного права.

Неюрисдикційна форма полягає у певній сукупності дій уповноваженої особи, спрямованих на захист її цивільного права чи інтересу без звернення до компетентних державних органів.

До юрисдикційних відносять такі форми захисту: судова, органами державної влади чи місцевого самоврядування, нотаріусом.

Також необхідним є порівняння та розмежування таких понять, як «охорона цивільного права» та «захист цивільного права». У доктрині цивільного права під охороною традиційно розуміють систему заходів, які гарантують кожній особі, котра має суб'єктивне цивільне право, можливість належної його реалізації. Тобто це сукупність правових засобів, спрямованих на попередження порушення суб'єктивного цивільного права, а в разі порушення – на поновлення цього права.

Розглядаючи позиції науковців щодо співвідношення понять «охорона» і «захист» цивільних прав та інтересів, Ю. Желіховська називає такі групи поглядів:

- це різні, але схожі поняття (З. Ромовська, М. Малєїн, В. Васькова та інші);
- це різні стадії існування суб'єктивного цивільного права (О. Скакун та інші);
- суб'єктивне право охорони включає в себе право на захист (Т. Іларіонова, Л. Красавчикова, М. Бару, О. Пушкін, А. Шевченко та інші);
- право на захист є ширшим і охоплює право на охорону (Т. Абова, О. Сергєєв, Г. Стоякін та інші).

О. Дзера зазначає, що сьогодні можна відзначити чітку тенденцію до визнання правової охорони більш широким поняттям, порівняно з захистом.

На думку багатьох вчених, охорона можлива лише до порушення права, а захист має місце вже пізніше та застосовується з метою відновлення порушеного права, його визнання або оспорування.

Під порушенням цивільного права слід розуміти результат протиправного впливу з боку правопорушника, внаслідок якого суб'єктивне цивільне право особи зазнало зменшення.

Невизнання полягає у пасивному запереченні в цілому або частково суб'єктивного права уповноваженої особи.

Оспорування являє собою такий стан правовідносин, коли суб'єктивне цивільне право заперечується в юрисдикційному органі.

Однак, на думку А. Штанько, службова підлеглість охоронної функції проявляється, зокрема, в тому, що основною ланкою охоронної підсистеми цивільного права є заходи захисту, які становлять переважну більшість.

Саме заходи захисту становлять припинювально-відновну спрямованість цивільно-правового охоронного впливу та найбільш придатні для всебічної охорони суб'єктивних цивільних прав.

Отже, в цивілістиці не існує єдиної думки щодо підстав диференціації способів захисту цивільного права. Дискусії також викликає співвідношення понять «охорона» і «захист», на сьогоднішній день складно назвати якусь концепцію домінуючою.

Питання до теми

1. Поняття «суб'єктивне цивільне право», його зміст.
2. Поняття та способи здійснення суб'єктивних цивільних прав.
3. Порядок і межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
4. Проблема зловживання суб'єктивним цивільним правом.
5. Поняття «захист цивільних прав та інтересів». Захист цивільних прав та інтересів як суб'єктивне цивільне право.
6. Форми, порядок і способи захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів.

Тема 9. Представництво в цивільному праві

Представництвом є правовідносини, в яких одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку представляє.

У цивілістичній літературі не існує єдиної точки зору стосовно природи представництва, тому необхідно ознайомитися з двома основними концепціями: концепцією «дії» та концепцією «правових відносин».

Представництво включає в себе правовідносини двох видів: зовнішні та внутрішні. Внутрішні й зовнішні відносини представництва взаємопов'язані, через це правочин, вчинений представником, безпосередньо створює (змінює, припиняє) цивільні права й обов'язки особи, яку він представляє. Необхідно визначити особливості цих двох видів правовідносин і пояснити значення такого розмежування.

Варто звернути увагу на правовий статус представника та визначити обмеження щодо суб'єктів, які можуть виступати представниками. Для певних осіб чи категорій осіб можливість бути представником обмежена. Треба навести приклади таких осіб і пояснити необхідність встановлення таких обмежень.

У Цивільному кодексі України передбачено вимоги до правочинів, які може вчиняти представник, і правові наслідки вчинення правочину представником. При здійсненні представництва (зовнішні відносини) представник зобов'язаний:

- інформувати третю особу про представницький характер своєї дії (інформаційний обов'язок);
- надати докази наявності та змісту повноваження.

Важливим для розуміння повноважень, що виникають у представника у зв'язку з представництвом, є їх підстави виникнення (договір, закон, акт органу юридичної особи, інші підстави, встановлені актами цивільного законодавства). Треба встановити, на підставі якого документу діє представник, і зазначити його відповідно до кожного виду представництва.

Встановити, хто може виступати представником за законом та окремо розглянути питання, чи виступає представником управитель спадкового майна та які він має повноваження.

Необхідно встановити значення принципу *neto plus in alium transfere potest quam ipse habet* (ніхто не може передати іншому більше прав, ніж сам має).

Довіреність – це письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Існують певні вимоги до довіреності: вона може бути вчинена лише у письмовій формі; як кожен документ, вона має містити необхідні реквізити (зазначити, які саме); у довіреності має бути зазначено обсяг повноважень, наданий представникові особою, яку представляють.

Необхідно розглянути види довіреностей. Залежно від обсягу повноважень, що надаються, розрізняють два види довіреностей: загальна довіреність і спеціальна довіреність.

Студенти мають звернути увагу на форму, в якій видається довіреність, та знати, ким вона повинна бути посвідчена і в яких випадках.

До нотаріального посвідчення дорівнюється посвідчення довіреності іншою уповноваженою особою, що передбачено Цивільним кодексом України, а також розділом II Закону України «Про нотаріат».

Представництво за довіреністю припиняється відповідно до підстав, зазначених у ст. 248 ЦК України.

Важливо звернути увагу, чи є обов'язковим встановлення строку дії у довіреності та правові наслідки невстановлення такого строку; порівняти їх з наслідками відсутності у довіреності дати її вчинення.

Особа, яка видала довіреність, може у будь-який час скасувати довіреність або передоручення, за винятком безвідкличної довіреності. Визначити сутність поняття «безвідклична довіреність».

Перевищення повноваження – це довільне збільшення представником обсягу права на вчинення правочинів, встановленого вказівками особи, яку представляють, або нормами права.

Варто розглянути, у яких випадках правочин, вчинений з перевищенням повноважень, вважається схваленим, і які правові наслідки це породжує, а також питання про відмову особи, яку представляють, на схвалення правочину, вчиненого з перевищенням повноважень.

Питання до теми

1. Поняття «інститут представництва», його значення і зміст.
2. Повноваження представника.
3. Підстави виникнення та види представництва.

4. Представництво за довіреністю. Види довіреності.
5. Передоручення.
6. Припинення та правові наслідки припинення довіреності. Скасування довіреності.
7. Представництво без повноважень та з перевищенням повноважень.
8. Співвідношення інституту представництва з суміжними інститутами.

Тема 10. Темпоральні категорії в цивільному праві

Строком є певний період часу, зі сплином якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Необхідно визначити, як проходить визначення строку залежно від встановленого для нього часового періоду.

Термін – це певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія або подія, що має юридичне значення.

Варто порівняти терміни, які входять до складу строків, і терміни, які не входять до їх складу.

Студенти повинні ознайомитися з видами строків за різними класифікаціями. За ч. 3 ст. 251 ЦК України, строки та терміни поділяються на законні, договірні та судові. Законні строки, своєю чергою, можуть бути імперативними та диспозитивними. За ступенем визначеності строки бувають: абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені. Строки розрізняються і за їх призначенням: тобто строки, що породжують цивільні права; строки здійснення цивільних прав (строки існування цивільних прав, (преклюзивні строки), запобіжні, претензійні, гарантійні строки, строки придатності, служби, реалізації, зберігання, транспортабельності та ін.); строки виконання зобов'язань; строки захисту прав (строки позовної давності).

Студенти мають визначити, коли починається початок перебігу строку (від календарної дати та від дня настання події, з якою пов'язаний її початок).

Для визначення моменту спливу строку є важливою одиниця часу, що використовується для його обчислення. Такі правила передбачено у ст. 254 ЦК України.

Треба розглянути питання про порядок дій в останній день строку, якщо він випадає на святковий або вихідний день, а також зазначити, які існують застереження щодо вчинення певних дій в останній день строку.

Позовна давність – це строк, у рамках якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Позовна давність може бути як загальною (3 роки), так і спеціальною; такі види вимог зазначено у ст. 258 ЦК України. Позовна давність обчислюється за загальними правилами визначення строків, що вже було розглянуто раніше.

Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права, або про особу, яка його порушила. Для окремих випадків порушення цивільних прав законом встановлюються спеціальні правила визначення початку перебігу позовної давності.

Зупинення перебігу позовної давності застосовується у випадках, передбачених ст. 263 ЦК України.

Однією із підстав для зупинення перебігу позовної давності є дія непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин, які об'єктивно унеможливають виконання відповідних зобов'язань. Узагальнюючими рисами цих обставин є їх об'єктивна й абсолютна дія, яка поширюється на невизначене коло осіб, і неможливість передбачення та відвернення цих обставин.

Ст. 264 ЦК України встановлює підстави, за наявності яких починається новий перебіг строку позовної давності, незалежно від строку, який сплив до часу виникнення цих обставин, за умови, якщо до виникнення цих підстав не сплив строк позовної давності.

Необхідно визначити відмінність між зупиненням перебігу позовної давності та її перериванням.

Норма ч. 4 ст. 267 ЦК України покладає на сторону у справі обов'язок подавати заяву про сплив (закінчення) строку позовної давності як підставу для відмови у позові. Така заява повинна містити виклад обставин, відповідно до яких строк позовної давності сплив (закінчився), а також календарний розрахунок відповідних строків, наявні докази та вимоги щодо застосування судом наслідків спливу позовної давності у вигляді відмови у позові.

Варто розглянути питання: про визначення причин пропуску позовної давності поважними; хто приймає таке рішення; чи існують законодавчо закріплені критерії. Необхідно звернути увагу, чи є підстави для зупинення або переривання перебігу позовної давності, визначені ст. ст. 263–264 ЦК України поважними причинами.

У ст. 268 ЦК України визначено вимоги, на які позовна давність не поширюється. Необхідно визначити, чому саме на ці вимоги не поширюється позовна давність, і яке це має значення для захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів.

Питання до теми

1. Поняття строків і термінів у цивільному праві та їх значення.
2. Класифікація строків (термінів) у цивільному праві.
3. Обчислення перебігу строків у цивільному праві.
4. Поняття «позовна давність» та його правове значення.
5. Види строків позовної давності.
6. Перебіг строків позовної давності.

Тема 11. Цивільно-правова відповідальність

Одним із способів регулювання поведінки суб'єктів цивільного обороту є можливість застосування до них цивільно-правової відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність як різновид юридичної відповідальності полягає у можливості застосування до правопорушника державного примусу, передбаченого санкцією відповідної норми або договору.

Однак необхідно звернути увагу, що цивільно-правова відповідальність має і особливі риси, а саме:

- як правило, має майновий характер;
- стягнення здійснюється на користь потерпілої сторони;
- має місце державний і суспільний осуд порушника.

За визначенням Є. Харитонова, цивільно-правова відповідальність – це правовідносина, що виникають у зв'язку з порушенням встановленого договором або законом обов'язку, що має змістом покладання на особу, винну в учиненні цивільного правопорушення, негативних майнових наслідків.

Цивільно-правова відповідальність виконує такі функції, як превентивну (виховно-запобіжну), репресивну (каральну) і компенсаційну. При опрацюванні цієї теми важливо розглянути сутність і значення наведених функцій і звернути увагу на те, як вони співвідносяться між собою і котра з них є провідною.

Цивільно-правова відповідальність може бути договірною (невиконання або неналежне виконання договору) або не договірною (делікти). При розгляді договірної відповідальності слід порівняти поняття «невиконання» та «неналежне виконання», пояснити відмінності між ними.

У зобов'язаннях з кількома боржниками може наставати часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність.

Цивільно-правову відповідальність можна поділити також на основну та додаткову (субсидіарну). Студентам слід визначити характерні риси й умови настання додаткової відповідальності.

Відповідальність за порушення договірних зобов'язань може бути представлена у двох формах. Загальною формою відповідальності є відшкодування збитків. Варто звернути увагу на поняття «збитки» і порівняти його з поняттям «школа». До спеціальної форми належать неустойка, застава, порука, гарантія, притримання, завдаток.

За загальнотеоретичним підходом, склад цивільного правопорушення містить такі елементи, як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

За цивілістичним підходом, існують такі умови настання цивільно-правової відповідальності, як шкода, протиправна поведінка правопорушника, причинно-наслідковий зв'язок між ними, вина.

Відповідно до ст. 614 ЦК України, обов'язковою умовою відповідальності особи, що порушила зобов'язання, є наявність вини. Вина може існувати як у формі умислу, так і необережності.

Необхідно звернути увагу на поняття «презумпція вини» у цивільному праві.

Одним із принципів цивільно-правової відповідальності є повнота відшкодування заподіяної шкоди або збитків, тобто відповідальність має бути співрозмірною. Обмежена відповідальність передбачає встановлення (законом, договором, рішенням суду) певних меж розміру відшкодування. Прикладом може слугувати положення ч. 4 ст. 1193 ЦК України, де зазначено, що суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, залежно від її матеріального становища, крім випадків, коли шкода завдана вчиненням злочину.

Кратна відповідальність полягає у сплаті збитків у розмірі більшому, ніж було спричинено. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 230 ЦК України, сторона, яка застосувала обман при вчиненні правочину, зобов'язана відшкодувати іншій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину.

У деяких випадках цивільно-правова відповідальність настає і без вини особи. Наприклад, у випадку спричинення шкоди джерелом підвищеної небезпеки або в разі відшкодування шкоди, спричиненої діями третіх осіб. Для розуміння цього студентам необхідно ознайомитися з главою 82 ЦК України.

Підстави для звільнення від цивільно-правової відповідальності у разі неможливості виконання зобов'язання: провина кредитора, випадок, непереборна сила, інше. Така неможливість повинна виникати незалежно від волі боржника.

Питання до теми

1. Поняття «цивільно-правова відповідальність», її особливості.
2. Функції відповідальності у цивільному праві.
3. Види цивільно-правової відповідальності.
4. Форми цивільно-правової відповідальності.
5. Підстави та умови відповідальності у цивільному праві.
6. Розмір цивільно-правової відповідальності.
7. Відповідальність, що настає незалежно від вини правопорушника.
8. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Вступ до цивільного права. Поняття «цивільне право» та межі його дії

Питання для обговорення:

1. Багатозначність поняття «цивільне право». Цивільне право як галузь національного права. Предмет, метод і функції цивільного права.
2. Поняття «цивільне законодавство України».
3. Акти цивільного законодавства. Загальна характеристика цивільного кодексу України.
4. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб.
5. Цивільно-правовий договір. Взаємодія актів цивільного законодавства і договору.
6. Міжнародні договори та правовий звичай.
7. Аналогія закону та аналогія права в цивільному праві. Субсидіарне застосування норм права.
8. Значення судової практики.

Тема 2. Загальна характеристика цивільних правовідносин

Питання для обговорення:

1. Поняття «цивільні правовідносини», їх особливості.
2. Види цивільних правовідносин.
3. Суб'єкти цивільних правовідносин.
4. Об'єкти цивільних правовідносин.
5. Зміст цивільних правовідносин.
6. Підстави виникнення та припинення цивільних правовідносин.

7. Поняття «юридичний факт». Юридичний склад. Види юридичних фактів.

Тема 3. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Питання для обговорення:

1. Загальні положення про фізичну особу.
2. Поняття «цивільна правоздатність фізичної особи», її види.
3. Здійснення цивільної правоздатності фізичної особи.
4. Поняття «цивільна дієздатність фізичної особи», її елементи.
5. Диференціація цивільної дієздатності фізичних осіб.
6. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною.
7. Індивідуалізація фізичної особи як учасника цивільних правовідносин. Ім'я фізичної особи.
8. Поняття «місце проживання фізичної особи», його правове значення.
9. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою.
10. Поняття «цивільний стан». Акти цивільного стану. Порядок внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання.

Тема 4. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Питання для обговорення:

1. Формування концепції «юридична особа» в римському приватному праві.
2. Поняття «юридична особа», її ознаки.

3. Основні теорії сутності юридичної особи.
4. Цивільна правоздатність юридичної особи.
5. Цивільна дієздатність юридичної особи. Органи юридичної особи.
6. Класифікації юридичних осіб.
7. Юридичні особи приватного та публічного права.
8. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права.
9. Філії та представництва юридичних осіб.
10. Способи індивідуалізації юридичних осіб.
11. Порядок створення юридичних осіб.
12. Види та зміст установчих документів юридичних осіб.
13. Припинення юридичної особи.
14. Особливості припинення юридичної особи у разі банкрутства.

Тема 6. Об'єкти цивільних прав

Питання для обговорення:

1. Поняття «об'єкт цивільних прав», їх класифікація.
2. Речі як об'єкти цивільних прав. Класифікація речей.
3. Поняття та види цінних паперів як об'єктів цивільних прав. Характеристика окремих видів цінних паперів.
4. Дії та результати дій як об'єкти цивільних прав.
5. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних прав.
6. Інформація як об'єкт цивільного права. Види інформації.
7. Загальна характеристика особистих немайнових благ як об'єктів цивільних прав.
8. Інші об'єкти цивільних прав.

Тема 7. Правочини

Питання для обговорення:

1. Поняття «правочин», його ознаки. Умови дійсності правочину.
2. Види правочинів.
3. Умовні правочини. Види умов у правочинах.
4. Зміст правочину. Тлумачення змісту правочину.
5. Відмова від правочину.
6. Способи вираження волі в правочині. Форма правочинів. Правові наслідки порушення форми правочину.
7. Поняття «недійсність правочину». Недійсність частини правочину.
8. Характеристика підстав недійсності правочину.
9. Окремі види недійсних правочинів.
10. Правові наслідки недійсності правочину.

Тема 9. Представництво в цивільному праві

Питання для обговорення:

1. Поняття «інститут представництва», його значення і зміст.
2. Суб'єкти представництва. Повноваження представника.
3. Підстави виникнення та види представництва.
4. Представництво за довіреністю. Види довіреності.
5. Форма довіреності. Наслідки недотримання форми довіреності. Передоручення.
6. Припинення та правові наслідки припинення довіреності. Скасування довіреності.
7. Представництво без повноважень і з перевищенням повноважень.

8. Співвідношення інституту представництва з суміжними інститутами.
9. Співвідношення та відмінність інституту представництва в галузі цивільного права та інститутів представництва з іншими галузями права.

Тема 10. Темпоральні категорії у цивільному праві

Питання для обговорення:

1. Поняття «строки» і «терміни» у цивільному праві, їх значення.
2. Класифікація строків (термінів) у цивільному праві.
3. Обчислення перебігу строків у цивільному праві.
4. Поняття та правове значення позовної давності.
5. Види строків позовної давності.
6. Перебіг строків позовної давності.
7. Наслідки спливу строку позовної давності. Порушення, на які позовна давність не поширюється.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Вступ до цивільного права. Поняття «цивільне право» та межі його дії

Розгляньте самостійно питання:

1. Поняття «приватне право». Право приватне та публічне. Співвідношення приватного права і цивільного права.
2. Європейські системи приватного права. Західноєвропейська та східноєвропейська традиції цивільного права.
3. Джерела приватного права. Джерела цивільного права України.
4. Створення Цивільного кодексу України.
5. Взаємодія Цивільного кодексу з іншими нормативно-правовими актами. Співвідношення нормативно-правових актів як основних і звичайних, загальних і спеціальних.
6. Взаємодія Цивільного кодексу України з іншими кодифікованими нормативно-правовими актами: Сімейним кодексом України, Житловим кодексом УРСР, Земельним кодексом України, Господарським кодексом України.
7. Цивільне право як наука (цивілістика) та навчальна дисципліна. Предмет науки цивільного права. Структура цивілістики.
8. Історія розвитку цивілістичної науки.
9. Методологія науки цивільного права.

Тестові завдання

1. *Основою цивільного законодавства є:*
  - 1) Конституція України;

- 2) Цивільний кодекс України;
- 3) Закони України та підзаконні нормативно-правові акти;
- 4) нормативно-правові акти, видані органами місцевого самоврядування.

2. Загальними засадами цивільного законодавства є:

- 1) невідчужуваність власності;
- 2) всебічний захист власності;
- 3) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
- 4) підзвітність і підконтрольність юридичних осіб перед реєстраційними органами державної влади.

3. Господарський кодекс України по відношенню до Цивільного кодексу України є:

- 1) загальним актом законодавства;
- 2) спеціальним актом законодавства;
- 3) пріоритетним;
- 4) підпорядкованим.

4. Значення міжнародного договору в системі національного законодавства:

- 1) доповнює вітчизняні акти цивільного законодавства;
- 2) превалює над вітчизняними актами цивільного законодавства;
- 3) вітчизняні акти цивільного законодавства привалюють над міжнародними договорами;
- 4) ніякого значення не має.

5. Джерела цивільного права України:

- 1) звичай, акти цивільного законодавства, договори, міжнародні договори, судова практика;
- 2) звичай, акти цивільного законодавства, договори, міжнародні договори;

- 3) звичай, Римське приватне право, загальні принципи права, доктрина, судові рішення, міжнародні договори, норми національно-правових систем;
- 4) звичай, Римське публічне право, загальні принципи права, доктрина, судові рішення, міжнародні договори, норми національно-правових систем.

Питання для самоконтролю:

1. Що слід розуміти під терміном «законодавство»? Визначте співвідношення понять «цивільне право» та «цивільне законодавство».
2. Назвіть форми цивільного законодавства.
3. Надайте характеристику актам цивільного законодавства.
4. Охарактеризуйте міжнародний договір як одну із форм цивільного законодавства.
5. Визначте взаємодію актів цивільного законодавства та цивільно-правового договору.
6. Розкрийте значення звичаю в цивільному праві.
7. Чи є судова практика джерелом права в Україні? У чому полягає судова практика в Україні?

Задача 1.

Широке поширення мають Постанови Пленуму Верховного суду України, Роз'яснення Президії Вищого Господарського суду України щодо практики розгляду окремих категорій справ. Якщо доцільність їх урахування при підготовці позовних матеріалів (розгляду справи) не викликає сумніву, то наявність оглядових листів Вищого Господарського суду України і окремих правових позицій судової колегії Верховного суду України може і позитивно, і негативно відбитися на правозастосовній практиці.

Мета – обґрунтувати (з посиланням на відповідні нормативні джерела) допустимість або необхідність застосування прецеденту, у т.ч. відображеного в оглядових листах і правових позиціях вищих судових інстанцій України, як джерела права в українській правовій системі; визначити, яку роль у захисті порушених прав і охоронюваних законом інтересів він може грати (позитивну або негативну).

Задача 2.

Глушко висунув до готелю «Баккара» позов про стягнення вартості пальто, костюма та електробритви, які було викрадено у нього під час проживання в готелі. Готель заперечував проти позову, посиляючись на те, що Глушко знаходився у загальному номері, отже відповідно до розпорядження адміністрації готелю повинен був здати свої речі до камери схову, яка працює цілодобово. У зазначеному розпорядженні говориться також, що адміністрація не несе відповідальності за зникнення з номерів готелю речей, що не були здані до камери схову. Це розпорядження оприлюднено в готелі на видному місці, і Глушко не міг не знати про ці правила. Адвокат Глушко звернув увагу суду на те, що розпорядження адміністрації готелю не є нормативним актом і не відповідає ст. 975 Цивільного кодексу України, згідно з якою готель відповідає за схоронність речей, що знаходяться у відведеному для проживання приміщенні. Представник готелю, своєю чергою, посилався на п. 31 «Правил проживання у готелях міста», затверджених головою адміністрації міста, де зазначено, що готель не відповідає за втрату речей, які не були здані на зберігання.

Яке рішення має винести суд? Що таке «юридична сила закону», в чому її практичне значення?

Тема 2. Цивільні правовідносини

Розгляньте самостійно питання:

1. Розвиток вчення про цивільні правовідносини.
2. Особливості цивільних правовідносин, їх відмінність від інших правовідносин.
3. Сучасні визначення цивільних правовідносин: порівняльний аспект, альтернативи правової категорії правовідносин.
4. Паралельне існування цивільних правовідносин з іншими видами правовідносин.
5. Проблема визначення структури цивільних правовідносин.
6. Види підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.

Тестові завдання

1. *Цивільні правовідносини – це:*

- 1) суспільні відносини, що регулюються законодавством України;
- 2) суспільні відносини, засновані на підпорядкуванні сторін та імперативному регулюванні;
- 3) правовий зв'язок, що ґрунтується на нормах цивільного права, між юридично рівними суб'єктами, які виступають носіями цивільних прав і обов'язків;
- 4) суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного права;
- 5) майнові та особисті немайнові суспільні відносини.

2. *Підставами виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є:*

- 1) настання певних життєвих обставин;
- 2) юридичні факти;

- 3) обставини, що не залежать від волі людини;
- 4) обставини, що залежать від волі людини;
- 5) життєві обставини, з якими цивільне законодавство пов'язує конкретні правові наслідки.

3. Елементами цивільних правовідносин є:

- 1) суб'єкт, об'єкт, зміст;
- 2) суб'єкти, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона;
- 3) суб'єкт, об'єкт, зміст, підстави виникнення, зміни та припинення;
- 4) суб'єкти, об'єкти, суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки;
- 5) суб'єкт, об'єкти, суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки.

4. Підставами виникнення цивільних прав і обов'язків є:

- 1) договори та інші правочини;
- 2) дії фізичних осіб;
- 3) вчинення майнової (матеріальної) та моральної (немайнової) шкоди іншій особі;
- 4) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної творчої діяльності;
- 5) трудовий договір;
- 6) заповіт;
- 7) шлюбний договір;
- 8) прийняття спадщини;
- 9) укладання шлюбу;
- 10) усиновлення;
- 11) завдання шкоди здоров'ю фізичної особи;
- 12) народження дитини.

5. Суб'єктами (учасниками) цивільних правовідносин є:

- 1) всі люди;
- 2) фізичні та юридичні особи;

- 3) підприємства, установи та організації;
- 4) юридичні особи;
- 5) держава Україна та іноземні держави;
- 6) фізичні та юридичні особи, територіальні громади, АРК, держави та інші суб'єкти публічного права.

Питання для самоконтролю:

1. Чим відрізняються цивільні правовідносини від конституційних, кримінальних, фінансових, адміністративних, трудових, сімейних, господарських?
2. Назвіть підстави класифікації цивільних правовідносин. Наведіть види цивільних правовідносин.
3. Охарактеризуйте суб'єкти цивільних правовідносин, елементи цивільної правосуб'єктності.
4. Чим відрізняються поняття «соціальний зміст цивільних правовідносин» та «юридичний зміст цивільних правовідносин»?
5. Наведіть по 5 прикладів випадків, коли цивільні правовідносини виникають і припиняються на підставі не одного юридичного факту, а на підставі юридичного складу.
6. Наведіть 3 приклади випадків, коли один юридичний факт тягне за собою виникнення одночасно декількох різних правовідносин.

Задача 1.

Міськвиконком видав Савчуку ордер на квартиру в багатоквартирному будинку, що перебуває у віданні ЖЕО № 228.

Назвіть суб'єктів правовідносин, які виникли, та підстави їх виникнення.

Задача 2.

Кондратенку за правом приватної власності належить автомобіль. Охарактеризуйте наявні правовідносини, назвіть їх

суб'єктів. Що є об'єктом цих правовідносин? Які цивільні права та обов'язки складають їх зміст?

Задача 3.

Левчук орендував строком на один рік квартиру, що належить за правом приватної власності Артеменку.

Охарактеризуйте правовідносини, що виникли. Назвіть суб'єктів, об'єкт, зміст і підставу виникнення зазначених правовідносин.

Задача 4.

Мельников на власному автомобілі учинив наїзд на громадянку Івасюк, в результаті чого Івасюк померла. За декілька місяців до цього випадку Івасюк уклала договір страхування життя зі страховою компанією «ВЕЛТЛІНЕР».

Скільки, які й між ким виникли правовідносини? Назвіть підстави виникнення кожного з них.

Тема 3. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права

Розгляньте самостійно питання:

1. Опіка та піклування. Порядок встановлення і припинення опіки та піклування.
2. Патронат.
3. Фізична особа як підприємець.
4. Поняття «особисті немайнові права фізичної особи».
5. Характерні ознаки особистих немайнових прав фізичної особи.
6. Критерії класифікації особистих немайнових прав.
7. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи.

8. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.
9. Здійснення та особливості захисту особистих немайнових прав.
10. Специфіка особистих немайнових прав у сімейному праві (особисті немайнові права подружжя, батьків, дітей, а також інших родичів).

Тестові завдання

1. Цивільна правоздатність фізичної особи – це:

- 1) здатність фізичної особи мати цивільні права та обов'язки;
- 2) здатність фізичної особи набувати цивільних обов'язків;
- 3) здатність фізичної особи здійснювати цивільні обов'язки;
- 4) здатність фізичної особи розпоряджатися своїми правами.

2. Цивільна дієздатність фізичної особи – це:

- 1) здатність фізичної особи створювати для себе цивільні права;
- 2) здатність фізичної особи набувати цивільних прав;
- 3) здатність фізичної особи своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки;
- 4) здатність фізичної особи усвідомлювати зміст своїх прав.

3. За загальним правилом, повна цивільна дієздатність фізичних осіб виникає:

- 1) з 18 років;
- 2) з моменту укладання шлюбу або народження дитини;
- 4) з 16 років, якщо особа уклала трудовий договір або зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності;
- 5) з моменту отримання паспорта.

4. Види дієздатності фізичних осіб:

- 1) повна, мінімальна, неповна, обмежена, визнання фізичної особи недієздатною;

- 2) повна, часткова, неповна, обмежена, визнання фізичної особи недієздатною;
- 3) часткова, мінімальна, неповна, обмежена;
- 4) мінімальна, максимальна, повна, обмежена.

5. Часткова цивільна дієздатність - це:

- 1) коли фізична особа досягла 15 років (неповнолітня особа);
- 2) коли фізична особа не досягла 15 років (неповнолітня особа);
- 3) коли фізична особа досягла 14 років (малолітня особа);
- 4) коли фізична особа не досягла 14 років (малолітня особа).

6. Неповну цивільна дієздатність має:

- 1) фізична особа у віці з 13 до 16 років;
- 2) фізична особа у віці з 14 років до 18 років;
- 3) фізична особа у віці з 13 до 18 років;
- 4) фізична особа у віці з 14 до 20 років.

7. Цивільна відповідальність неповнолітньої особи:

- 1) неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону;
- 2) неповнолітня особа не несе відповідальності за порушення договору;
- 3) за неповнолітню особу в разі порушення нею договору несуть відповідальність її батьки;
- 4) за неповнолітню особу в разі порушення нею договору несуть субсидіарну відповідальність її батьки, усиновителі, піклувальники.

8. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи відбувається:

- 1) за рішенням суду;
- 2) за наказом керівника підприємства;
- 3) за рішенням профспілки;

4) за рішенням правоохоронних органів.

9. Підстави визнання фізичної особи недієздатною:

- 1) вживання фізичною особою алкоголю або психотропних речовин;
- 2) фізична особа ставить в скрутне матеріальне становище себе і свою сім'ю;
- 3) тяжка хвороба фізичної особи;
- 4) фізична особа внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

10. Строк, необхідний для визнання фізичної особи безвісно відсутньою, та умови такого визнання:

- 1) якщо протягом одного року в місці постійного проживання фізичної особи немає відомостей про місце її перебування;
- 2) якщо протягом трьох років у місці постійного проживання фізичної особи немає відомостей про місце її перебування;
- 3) якщо протягом трьох років у місці постійної роботи фізичної особи немає відомостей про місце її перебування;
- 4) якщо є підстави вважати, що особа померла.

11. Умови оголошення фізичної особи померлою:

- 1) якщо у місці постійного проживання фізичної особи немає відомостей про її місце знаходження протягом трьох років;
- 2) якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про її перебування протягом шести місяців;
- 3) якщо особа відсутня протягом двох років у місці свого постійного проживання;
- 4) якщо особа постійно не з'являється в місті свого постійного проживання.

12. Опікуном або піклувальником не може бути фізична особа:

- 1) яка була усиновителем, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з її вини;
- 2) яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- 3) поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, що потребує опіки або піклування;
- 4) яка має судимість за скоєння умисного злочину.

13. Опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування:

- 1) відмовитися від майнових прав підопічного;
- 2) видавати письмові зобов'язання від імені підопічного;
- 3) укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації;
- 4) укладати договори щодо іншого цінного майна.

14. До особистих немайнових прав юридичної особи належать:

- 1) право на свободу об'єднання;
- 2) право на ім'я;
- 3) право на свободу;
- 4) недоторканість ділової репутації.

15. До особистих немайнових прав, що індивідуалізують фізичну особу, належать:

- 1) право на вибір роду занять;
- 2) право на приватність;
- 3) право на місце проживання;
- 4) право на ім'я.

16. Фізична особа має право на таємницю:

- 1) про склад сім'ї;
- 2) про стан її здоров'я;

- 3) про місце проживання;
- 4) про судимість.

17. *Право на свободу об'єднання полягає:*

- 1) у свободі об'єднання в юридичні особи;
- 2) у свободі об'єднання в організації, підприємства й установи;
- 3) у свободі об'єднання в політичні партії та громадські організації;
- 4) у свободі об'єднання в трудові колективи.

18. *В ЦК України особисті немайнові права класифікуються за такими критеріями:*

- 1) що забезпечують природне існування фізичної особи та соціальне буття фізичної особи;
- 2) що забезпечують фізичне існування фізичної особи та суспільне життя фізичної особи;
- 3) що гарантують фізичне існування фізичної особи та суспільне життя фізичної особи;
- 4) що зумовлюють природне існування фізичної особи та соціальне буття фізичної особи.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть поняття та види способів цивільно-правової індивідуалізації фізичної особи.
2. Розкрийте поняття та значення місця проживання фізичної особи в цивільних правовідносинах.
3. Назвіть акти цивільного стану: поняття, види та значення в цивільно-правовому статусі фізичної особи.
4. Розкрийте поняття «опіка» та «піклування»: особливості, місце і роль у цивільних правовідносинах.
5. Визначте зміст цивільної правосуб'єктності іноземців та осіб без громадянства.

6. Визначте підстави й порядок зміни прізвища, імені та по-батькові.
7. Визначте умови призначення фізичної особи опікуном або піклувальником.
8. Надайте визначення та назвіть характерні риси особистих немайнових прав фізичної особи.
9. Назвіть підстави класифікації та види особистих немайнових прав фізичної особи.
10. Назвіть способи та порядок здійснення особистих немайнових прав фізичної особи.
11. Назвіть особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи.
12. Назвіть особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.
13. Визначте характерні риси та особливості захисту особистих немайнових прав фізичної особи.
14. Назвіть цивільно-правові способи захисту, характерні саме для захисту особистих немайнових прав.

Задача 1.

14-річний громадянин Романов поступив на роботу в товариство з обмеженою відповідальністю. Через декілька місяців до директора товариства прийшов батько Романова й розповів, що Романов нерозумно витрачає свій заробіток: купує дуже дорогі речі, відвідує ресторани і т.д. Водночас сім'я зазнає матеріальних труднощів, оскільки в сім'ї крім Романова є ще двоє маленьких дітей. До того ж, мати Романова є непрацездатною за станом здоров'я. Директор з розумінням поставився до проблем сім'ї й розпорядився видавати Романову на руки лише частину заробітної плати, а іншу частину перераховувати його батькам.

Чи правильно вчинив директор?

Задача 2.

Громадянин Пасічник, визнаний у встановленому законом порядку недієздатним, протягом декількох місяців купував по одній кульковій ручці в день в одному й тому ж магазині. Його дружина, призначена опікуном, принесла до магазину всі придбані ручки і звернулася до директора магазину з вимогою повернути сплачені за них гроші.

Директор магазину відмовився виконувати вимоги дружини Пасічника, посилаючись на те, що Пасічник укладав дрібні побутові угоди, які будь-який громадянин вправі укладати самостійно.

Хто правий у цьому спорі?

Задача 3.

Діти, граючи у футбол, розбили м'ячом вікно в сусідньому домі. Потім з'ясувалося, що це зробила дитина 15-ти років, яка проживає з опікуном, але з 14-ти років працює кур'єром на пошті.

Хто в цьому випадку буде відповідати за дії дитини?

Задача 4.

Громадянка Майстренко після закінчення Київського педагогічного інституту стала працювати вчителем математики в загальноосвітній школі міста Одеси. Там вона познайомилася з викладачем фізики Данільченко і вони покохали один одного. Коли Данільченко запропонував Майстренко одружитися, вона погодилася. Після реєстрації шлюбу вони стали проживати в будинку матері Данільченко. Мати привітно зустріла невістку, сподіваючись на її допомогу в господарстві. Будинок був великий, із садом та городом, мати вирощувала кролів і курей. Невістка з першого дня стала допомагати, однак робота в школі не дозволяла їй повністю займатися господарством, тому свекруха запропонувала їй звільнитися з роботи. Данільченко підтримав матір, і Майстренко була

вимушена звільнитися з роботи. Однак думка про повернення до роботи не залишала її.

Яке право Майстренко порушили Данільченко та його матір?

В яких законодавчих актах закріплено порушене право?

Чи можливо застосування будь-яких санкцій до Данільченко та його матері за порушення зазначеного права?

Задача 5.

Громадянин Скорик проходячи універмагом побачив, що там продаються футболки з його зображенням. Зображення точно відповідало його фотографії, яку він нещодавно зробив у компанії «Ексар».

Скорик звернувся до юридичної консультації з питанням – чи має місце порушення його прав (вказати, яких саме), і чи є можливим їх судовий захист (вказати способи і порядок).

Яку відповідь треба надати Скорику?

Задача 6.

До вас звернувся громадянин Захаров за консультацією з такого приводу. На одеському сайті електронної газети «Чорноморські новини» було поширено відомості про нього, які не відповідали дійсності, в зв'язку з чим він запропонував вам підготовувати позовну заяву про захист честі, гідності й ділової репутації.

Складіть перелік необхідних для цього дій і документів. Чи можливе забезпечення позову при поданні такого позову? Якщо так, то в якій формі?

Тема 4. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Розгляньте самостійно питання:

1. Господарські товариства.
2. Поняття та види кооперативів.

3. Об'єднання фізичних осіб як юридичні особи.
4. Громадські об'єднання як юридичні особи.
5. Політичні партії як юридичні особи.
6. Професійні спілки як юридичні особи.
7. Благодійні організації як юридичні особи.
8. Релігійні організації як юридичні особи.
9. Товарна біржа як суб'єкт цивільних правовідносин.

Тестові завдання

1. Способи виникнення юридичних осіб:

- 1) установчий, санкціонований, явочний, безпосередній, договірний;
- 2) установчий, санкціонований, явочний, дистанційний, договірний;
- 3) розпорядчий, нормативний, явочний, дозвільний, договірний;
- 4) розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний, договірний.

2. Види юридичних осіб залежно від кількості засновників:

- 1) госпрозрахункові та бюджетні;
- 2) комерційні й некомерційні;
- 3) публічного й приватного права;
- 4) унітарні й корпоративні.

3. У цивільному обігу юридична особа виступає:

- 1) від імені засновників;
- 2) від імені учасників;
- 3) від імені працівників;
- 4) від свого імені.

4. Види юридичних осіб залежно від мети створення:

- 1) господарюючі та не господарюючі;
- 2) комерційні та некомерційні;

- 3) публічного й приватного права;
- 4) унітарні й корпоративні.

5. Види акціонерних товариств:

- 1) закриті й відкриті;
- 2) публічні й приватні;
- 3) повні й неповні;
- 4) обмежені й необмежені.

6. Оберіть передбачений Цивільним кодексом України перелік установчих документів товариств:

- 1) статут, положення, розпорядження приватної особи;
- 2) постанова, засновницький договір;
- 3) статут, засновницький договір;
- 4) статут, положення, витяг із єдиного державного реєстру.

7. Правова природа правоздатності юридичної особи:

- 1) звичайна та спеціальна;
- 2) звичайна та складна;
- 3) звичайна й універсальна;
- 4) універсальна і спеціальна.

8. До особистих немайнових прав юридичної особи належать:

- 1) право на свободу об'єднання;
- 2) право на ім'я;
- 3) право на свободу;
- 4) недоторканість ділової репутації.

9. Правоздатність юридичної особи виникає з моменту:

- 1) укладення засновницького договору;
- 2) складення установчих документів;
- 3) досягнення згоди засновників;
- 4) державної реєстрації.

10. Місцезнаходження юридичної особи:

- 1) фактичне місце ведення діяльності або розташування офісу;
- 2) місце розташування нерухомості, яка їй належить;
- 3) місце державної реєстрації юридичної особи;
- 4) місце проживання директора.

Питання для самоконтролю:

1. Надайте характеристику формуванню концепції юридичної особи, зокрема охарактеризуйте корпорації в римському приватному праві.
2. Надайте визначення терміну «юридична особа». Наведіть та охарактеризуйте ознаки юридичної особи.
3. Дайте визначення та характеристику цивільній правоздатності юридичних осіб.
4. Яким чином реалізується дієздатність юридичних осіб? Назвіть існуючі органи юридичних осіб. Які ви знаєте спеціальні органи, притаманні окремим видам юридичних осіб згідно чинному законодавству?
5. Охарактеризуйте підстави класифікації та назвіть види юридичних осіб.
6. Охарактеризуйте порядки створення та припинення юридичних осіб.

Задача 1.

24 липня 2017 року було підписано установчі документи Товариства з обмеженою відповідальністю «Кураж». У цей же день на загальних зборах учасників директором товариства було обрано громадянина Адамчука. 11 серпня 2017 року Адамчук уклав договір із Приватним підприємством «Іскра» про оренду складських приміщень. Через 10 днів ПП «Іскра» надіслало ТОВ «Кураж»

лист, у якому зазначалося, що договір оренди вважається не укладеним, оскільки ТОВ «Кураж» було зареєстровано 13 серпня 2017 року, тобто пізніше, ніж укладено договір, а відповідно до ст. 87, 91 ЦК України правоздатність юридичної особи виникає в момент державної реєстрації.

ТОВ «Кураж» визнає договори, укладені директором від імені товариства до моменту реєстрації, такими, що укладені з підприємством, про що свідчить рішення загальних зборів учасників товариства від 31 серпня 2017 року.

Проаналізуйте правові позиції сторін і вирішіть спір.

Задача 2.

Херсонська філія Запорізького державного підприємства «Мотор» звернулася до банку із заявою про відкриття поточного рахунку. Банк відмовив філії у відкритті рахунку в зв'язку з тим, що не було подано свідоцтво про державну реєстрацію філії та її статут. Чи є обґрунтованими вимоги банку? На підставі яких документів діють філії та представництва юридичної особи?

Задача 3.

Громадянин Шиян регулярно виконував роботи з виготовлення та реєстрації вебсайтів на підставі договорів підряду із замовниками. Під час виконання замовлення на виготовлення сайту підприємства «Аурум» Шиян тяжко захворів, потрапив у лікарню і тому здав замовлення на 25 днів пізніше встановленого в договорі строку. Підприємство «Аурум» висунуло вимогу про зменшення оплати за виконану роботу на відповідну суму. Шиян не погодився на зниження вартості виконаної роботи, посилаючись на те, що договором підряду не передбачено випадків зменшення оплати за виконану роботу, а порушення ним строку договору ста-

лося з причин, які він не міг передбачити і запобігти їм, тобто не з його вини.

Підприємство «Аурум» звернулося до суду і в позові зазначило, що Шиян як підприємець повинен відповідати за невиконання умов договору незалежно від його вини, а його посилання на хворобу не повинно братися до уваги.

Заперечуючи проти позову підприємства «Аурум», Шиян стверджував, що він не вважає себе приватним підприємцем, оскільки не зареєстрований в якості такого.

Чи повинен Шиян відповідати за прострочення виконання умов договору підряду?

Задача 4.

До директора товариства з обмеженою відповідальністю «Еверест» звернувся водій цього підприємства Наумов з проханням видати йому позику в розмірі 5 000 грн. для проведення ремонту у власній квартирі. Директор пояснив, що згідно зі статутом товариства клопотання про видачу позики працівникам порушується загальними зборами трудового колективу, і запропонував Наумову звернутися з відповідною заявою до зборів.

На чергових загальних зборах трудового колективу було вирішено клопотати перед керівництвом підприємства про видачу позики у розмірі 5 000 грн. касиру Грицаку для лікування, а Наумову загальні збори трудового колективу відмовили в порушенні клопотання.

Наумов був незадоволений рішенням загальних зборів трудового колективу і звернувся до адвокатської контори з проханням скласти позовну заяву про стягнення моральної шкоди, відповідачем за якою були б загальні збори трудового колективу.

Проаналізуйте ситуацію та вирішіть спір.

Задача 5.

Савіцький, Філіпчук і Лановий є учасниками повного товариства «Савіцький і компанія». Філіпчук, діючи від імені товариства, уклав кредитний договір з банком на одержання 200 000 грн. кредиту під 35% річних. Товариство після настання визначеного у кредитному договорі терміну не здійснило повернення суми кредиту і процентів. Банк звернувся з відповідними вимогами до учасників товариства Савіцького, Філіпчука і Ланового.

Савіцький відмовився задовольнити вимоги банку, посилаючись на те, що оскільки кредитний договір укладав Філіпчук, то нехай він і повертає суму кредиту й проценти, адже у засновницькому договорі товариства немає положення про те, що Філіпчук наділений повноваженнями укладати від імені товариства договори.

Філіпчук заперечував проти вимог банку, обґрунтовуючи це тим, що більш як п'ять місяців тому він заявив про свій вихід з товариства, а відтак на момент пред'явлення вимоги банку він не є учасником товариства і не повинен нести відповідальність за його боргами.

Лановий заявив, що оскільки повне товариство є юридичною особою і несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, то банку слід звернутися до повного товариства, а не до його учасників.

Проаналізуйте ситуацію. Дайте правову оцінку вимогам банку і запереченням кожного з учасників.

Тема 5. Держава та інші соціальні утворення як суб'єкти цивільних правовідносин

Розгляньте самостійно питання:

1. Історична необхідність цивільної правосуб'єктності держави та інших соціальних утворень.
2. Поняття «державний імунітет».

3. Характеристика держави як учасника цивільних правовідносин.
4. Участь держави у цивільних правовідносинах.
5. Види цивільних правовідносин, у яких держава виступає суб'єктом.
6. Автономна Республіка Крим як учасник цивільних правовідносин.
7. Територіальна громада як учасник цивільних правовідносин.
8. Відповідальність за зобов'язаннями держави України, АРК, територіальних громад.
9. Особливості участі держави у зобов'язальних відносинах зовнішнього обороту.

Тестові завдання

1. Державу в цивільному праві визначають як який суб'єкт правовідносин:

- 1) як фізичну особу;
- 2) як юридичну особу;
- 3) як особливий вид суб'єкту цивільних правовідносин;
- 4) в цивільному праві держава, взагалі, не визначається як суб'єкт цивільних правовідносин.

2. Державний імунітет означає:

- 1) що жодна з держав не може здійснювати насильницьке втручання у внутрішні справи іншої держави;
- 2) що жодна з держав не може здійснювати насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави;
- 3) що жодна з держав не може здійснювати свою владу над іншою державою, її органами та майном;

4) що жодна з держав не може встановлювати правила поведінки, які є стандартами для іншої держави.

3. Держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через:

- 1) органи державної влади;
- 2) громадян;
- 3) міжнародні організації;
- 4) територіальні громади.

4. В чому особливість правового статусу Автономної Республіки Крим:

- 1) АРК не може встановлювати власну цивільну правосуб'єктність;
- 2) АРК має повну незалежність від України;
- 3) АРК може ухвалювати свої законодавчі акти, які відрізнятимуться від законодавства України;
- 4) АРК – це область України.

5. Оберіть вірне твердження стосовно відповідальності за зобов'язаннями у цивільних правовідносинах:

- 1) Держава відповідає за зобов'язаннями Автономної Республіки Крим і територіальних громад;
- 2) Автономна Республіка Крим не відповідає за зобов'язаннями держави, але відповідає за зобов'язання територіальних громад, які розташовані на території Автономної Республіки Крим;
- 3) Територіальна громада не відповідає за зобов'язаннями держави, Автономної Республіки Крим та інших територіальних громад.
- 4) всі перераховані вище твердження є хибними.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть правові форми участі держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад у цивільних відносинах.
2. Назвіть органи та представників, через яких діють у цивільних відносинах держава, Автономна Республіка Крим і територіальні громади.
3. Охарактеризуйте розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад і створених ними юридичних осіб.

Задача 1.

Наведіть органи, які виступають у цивільному обігу від імені держави Україна. Визначте їх компетенцію.

Задача 2.

Яким шляхом територіальні громади беруть участь у цивільних правовідносинах? (Наведіть приклади). Яким спеціальним законом регулюються ці відносини?

Тема 6. Об'єкти цивільних прав

Розгляньте самостійно наступні питання:

1. Характеристика окремих видів цінних паперів.
2. Види інформації. Види таємниць.
3. Характеристика інших особистих немайнових благ.

Тестові завдання

1. Річчю в цивільному праві визнається:

- 1) предмет матеріального світу, який задовольняє потреби людей і щодо якого можуть виникати цивільні права й обов'язки;
- 2) майнові відносини;
- 3) засоби регулювання цивільних правовідносин;

4) цивільно-правові норми.

2. За критерієм оборотоздатності об'єкти цивільних прав поділяються на такі:

- 1) об'єкти подільні та неподільні;
- 2) об'єкти рухомі та нерухомі;
- 3) об'єкти, що обертаються вільно; об'єкти, обмежені в цивільному обороті; об'єкти, вилучені з цивільного обігу;
- 4) всі наведені вище.

3. Гроші – це:

- 1) вид цінних паперів;
- 2) вид речей;
- 3) вид результату дій (роботи);
- 4) окремий вид об'єктів цивільних благ.

4. Інформація – це:

- 1) конкретні знання про певні явища, зафіксовані визначеним чином;
- 2) відомості або сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована;
- 3) будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- 4) будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення й боротьбу з ними, про їх профілактику тощо.

5. Майно як особливий об'єкт цивільних прав – це:

- 1) окрема річ, сукупність речей і все те, що використовується для здійснення підприємницької діяльності;
- 2) окрема річ, сукупність речей і все те, що не може бути відокремлено від речі без її пошкодження або істотного знецінення;

- 3) окрема річ, сукупність речей і все те, що виробляється, добувається, одержується з речі або приноситься річчю;
- 4) окрема річ, сукупність речей і майнові права та обов'язки.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть співвідношення понять «об'єкт цивільних правовідносин» та «об'єкт цивільних прав».
2. Назвіть класифікацію об'єктів цивільних прав.
3. Що таке «оборотоздатність об'єктів цивільних прав»? На які види поділяються об'єкти за цією ознакою? Наведіть приклади об'єктів, які виключені з цивільного обороту, обмежені в цивільному обороті та є такими, що вільно обертаються.
4. Надайте характеристику речам як об'єктам цивільних прав. Наведіть і охарактеризуйте класифікації та види речей.
5. Як визначити категорію «правовий режим речі»?
6. Назвіть та охарактеризуйте ознаки особистих немайнових благ.
7. Наведіть види цінних паперів і надайте їм характеристику.
8. Визначте способи легітимації результатів інтелектуальної та творчої діяльності як об'єктів цивільних прав.
9. Яким чином визначити результати інтелектуальної творчої діяльності як об'єкта цивільних прав?

Задача 1.

Полянська звернулася до відділення банку з проханням переказати 50 доларів США на рахунок комунального підприємства в якості квартирної плати. Співробітники банку відмовилися переказувати кошти в іноземній валюті.

Посилаючись на чинне законодавство, поясніть пані Полянській у чому полягає її юридична помилка та як вона повинна була вчинити. Яке роз'яснення потрібно їй дати?

Задача 2.

Лукашук придбав за договором купівлі-продажу житловий будинок. Через два місяці після продажу будинку попередній власник Бірюков звернувся до Лукашука з проханням передати шафу, яку він власноручно зробив в одній із кімнат. Лукашук відмовився, посилаючись на те, що шафа є невіддільною частиною будинку, її неможливо демонтувати без суттєвих пошкодження стін і стелі кімнати. Бірюков заперечував, що він продав будинок, а не шафу.

Вирішіть спір.

Задача 3.

Між заводом «Інтервест» і приватним підприємством «Бук» було укладено договір поставки, за яким завод повинен був передати деревообробні верстати на суму 500 000 грн. Завод свої зобов'язання виконав вчасно, але приватне підприємство не розраховалося за отримані верстати. Завод звернувся до господарського суду з позовом про стягнення з приватного підприємства суми заборгованості та моральної шкоди за невиконання умов договору.

Що є об'єктом зазначених правовідносин? Чи є правомірними вимоги заводу?

Тема 7. Правочини

Розгляньте самостійно питання.

1. Способи висловлення волі в правочинах і форми правочинів. Поясніть співвідношення цих двох категорій.
2. Умовні правочини та види умов у правочинах.
3. Відмова від правочину.
4. Окремі види недійсних правочинів.
5. Правочин, який порушує публічний порядок.
6. Фіктивний та удаваний правочини.
7. Недійсність частини правочину.

Тестові завдання.

1. Правочин – це:

- 1) відносини з приводу майнових і особистих немайнових благ;
- 2) відносини з приводу відшкодування майнової та моральної шкоди;
- 3) дія, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків;
- 4) дія, спрямована на відшкодування майнової та моральної шкоди.

2. Форми правочину:

- 1) усні та письмові;
- 2) конклюдентні та казуальні;
- 3) абстрактні та реальні;
- 4) зареєстровані та незареєстровані.

3. Види недійсності правочину:

- 1) заперечні та нікчемні;
- 2) оспорюванні та нікчемні;
- 3) заперечні та недійсні;
- 4) оспорюванні та недійсні.

4. Двостороння реституція – це:

- 1) підстава виникнення правовідносин;
- 2) вид цивільно-правової відповідальності;
- 3) спосіб захисту цивільних прав;
- 4) наслідок недійсності правочину.

5. Нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним:

- 1) з моменту набуття чинності рішення суду;
- 2) з моменту його вчинення;
- 3) за бажанням особи або взаємною згодою осіб, які його вчинили;
- 4) з моменту виникнення спору з приводу цього правочину.

Питання для самоконтролю.

1. Надайте визначення поняттю «правочин». Назвіть ознаки, якими правочин відрізняється від інших юридичних фактів.
2. Назвіть умови чинності правочину.
3. Охарактеризуйте класифікації правочинів і форми здійснення правочинів.
4. Яким є порядок відмови від правочинів?
5. Що таке недійсність правочинів? Вкажіть підстави і правові наслідки недійсності правочинів. Які ви знаєте види недійсності правочинів?
6. У чому полягає відмінність між фіктивним і удаваним правочинами?

Задача 1.

Сивак з нагоди святкування шкільного випускного отримав від бабусі у подарунок відеокамеру. Через деякий час він спитав бабусю, чи не буде вона заперечувати, щоб він обміняв відеокамеру на ігрову приставку, яка належить його товаришу Кондратенко. Бабуся не заперечувала і письмово оформила свою згоду на укладання правочину. Обмін відбувся.

Батько Сивака, дізнавшись про обмін, звернувся до Кондратенко з вимогою повернути приставку і забрати відеокамеру, оскільки він своєї згоди на обмін не давав.

Кондратенко відмовився і пояснив, що наскільки йому відомо, відеокамеру подарував Сиваку не батько, а бабуся, яка дала письмову згоду на укладання правочину. За таких обставин, як вважав Кондратенко, неповнолітній Сивак не потребує згоди батька на укладання правочину.

Хто правий у цьому спорі? Чи переміниться рішення, якщо мати Сивака дасть згоду на обмін за проханням бабусі?

Задача 2.

Іваницький продав своєму сусідові Геращенко зібрання творів Б. Пастернака, Е. Ремарка та О. де Бальзака на загальну суму 5 000 гривень. Угоду було оформлено письмово. Оскільки Іваницький власноруч не міг підписати угоду через важку хворобу (параліч рук), він попросив розписатися замість нього свого знайомого, Виноградова. Знайомий розписався замість хворого, позначивши своє прізвище і поставивши дату. Іваницький та Геращенко вирішили, що угода оформлена. Геращенко віддав гроші Іваницькому, а книги вирішив перевезти додому через тиждень після повернення з відрадження. Через два дні після укладання угоди купівлі-продажу Іваницький помер. Коли Геращенко приїхав за книгами, донька Іваницького, що була єдиною спадкоємицею, відмовилася передати книги, посилаючись на те, що укладена угода не може вважатися дійсною внаслідок неправильного її оформлення. Чи правильно вчинила дочка Іваницького?

Задача 3.

Миколайчук, лікар за фахом, вирішив подарувати своєму племіннику Донцову до дня закінчення медичного інституту бібліотеку книг з медицини. Миколайчук написав про це Донцову листа, а потім повідомив про своє рішення його рідних. Бібліотека була оцінена фахівцями в 7 500 гривень. Донцов після розподілу виїхав на роботу в інше місто і забрав лише невелику частину книг. Через два місяці після від'їзду Донцова помер Миколайчук. Дочка Миколайчука відмовилася передавати бібліотеку Донцову, сказавши, що він за неї нічого не заплатив, а тому і не має на неї прав. Крім того, Миколайчук залишив нотаріально посвідчений заповіт, у якому спадкоємицею всього майна є дочка. Донцов заперечував, посилаючись на те, що в нього є лист, написаний Миколайчуком, де зазначено, що всі книги з медицини він дарує племіннику.

Чи правомірні претензії Донцова?

Тема 8. Здійснення і захист цивільних прав

Розгляньте самостійно питання:

1. Поняття «цивільне право», «цивільний інтерес» і «цивільний обов'язок». Поняття «суб'єктивне цивільне право», його зміст.
2. Способи реалізації суб'єктивних цивільних прав.
3. Порядок і межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
4. Поняття «суб'єктивні цивільні обов'язки», способи їх виконання.
5. Проблема зловживання суб'єктивним цивільним правом.
6. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів.
7. Суб'єктивне цивільне право на захист.
8. Форми і порядок захисту цивільних прав та інтересів.
9. Захист цивільних прав та інтересів судом.
10. Захист цивільних прав та інтересів у адміністративному порядку.
11. Захист цивільних прав нотаріусом.
12. Самозахист цивільних прав.
13. Поняття «спосіб захисту цивільних прав та інтересів».
14. Характеристика способів захисту цивільних прав та інтересів.

Тестові завдання

1. Що не є формою захисту цивільних прав:

- 1) захист цивільних прав та інтересів судом;
- 2) захист цивільних прав та інтересів співгромадянами;
- 3) захист цивільних прав нотаріусом;
- 4) захист цивільних прав та інтересів Президентом України.

2. Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом:

- 1) посвідчення правочинів (договорів, заповітів, довірчостей тощо);
- 2) провадження опису майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме;
- 3) вчинення протестів векселів;
- 4) вчинення виконавчого напису на борговому документі.

3. *Що не належить до способів захисту цивільних прав та інтересів:*

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) звернення до суду;
- 4) припинення дії, що порушує право.

4. *Самозахист, відповідно до цивільного законодавства України, – це:*

- 1) звернення особи до нотаріуса за захистом своїх порушених прав;
- 2) зустрічне порушення особою прав порушника;
- 3) застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства;
- 4) звернення потерпілою особою до суду за захистом порушених прав.

5. *Моральна шкода не полягає:*

- 1) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала через невиконання умов укладеного з нею договору;
- 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала через протиправну поведінку щодо неї самої, членів її сім'ї або близьких родичів;
- 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала через знищення або пошкодження її майна;
- 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає суть права на захист?
2. Поясніть співвідношення категорій «правовий захист» і «правова охорона».
3. Назвіть підстави виникнення права на захист.
4. Охарактеризуйте особливості захисту цивільних прав судом, в адміністративному порядку та нотаріусом.
5. В яких судах можна здійснити захист цивільних прав?
6. Надайте характеристику самозахисту як формі захисту цивільних прав.

Задача 1.

У власності громадянина Остренко перебуває земельна ділянка, яку він придбав у 2016 році і де збудовано дім, який він використовує для проживання. Земельна ділянка не була огорожена на момент придбання ним нерухомості – як йому стало відомо від сусідів, так було з моменту заселення вулиці. Під час виготовлення технічної документації для оформлення державного акту щодо права приватної власності на землю технічними працівниками було встановлено, що гараж сусіда виходить за межу фізичної межі, тобто на півметра заходить на територію, що належить до прибудинкової та має бути в користуванні Остренко.

Охарактеризуйте порядок і форми захисту порушених прав Остренко. Чи є можливим у цьому випадку здійснення самозахисту цивільних прав?

Задача 2.

Цегляний завод відповідно до укладеного договору поставки повинен був відвантажити будівельному комбінату 95 000 штук цегли. Наприкінці року, в межах якого припинялася дія договору, завод відвантажив лише 45 000 штук, а решту 50 000 штук поста-

вив протягом першого кварталу наступного року. Зважаючи на те, що з 1 січня постановою уряду були підвищені ціни на цегляну продукцію, між сторонами виникла суперечка. Поставник вимагав, щоб за 50 000 штук цегли було сплачено за новими цінами, бо в іншому разі він понесе збитки. Покупець наполягав, що розрахунок має відбуватися за старими цінами.

Як вирішити цей спір?

Задача 3.

Автомобіль Андрієвського було евакуйовано на штрафмайданчик службою евакуації автомобілів міської державної адміністрації, оскільки він залишив свій автомобіль у місці, де стоянка заборонена. Під час транспортування автомобіль Андрієвського було пошкоджено. В Поліції Андрієвському повідомили, що він має сплатити штраф за парковку в недозволеному місці, вартість послуг стоянки та охорони автомобіля на штрафмайданчику, а також вартість послуг за доставку його автомобіля на штрафмайданчик. При цьому відшкодувати вартість пошкодження автомобіля в Поліції відмовилися, мотивуючи тим, що пошкодження сталося з вини водія машини-евакуатора.

Куди повинен подавати позов Андрієвський про відшкодування збитків, спричинених пошкодженням його автомобіля?

Тема 9. Представництво

Розгляньте самостійно наступні питання.

1. Формування концепції «представництво». Особливості представництва в західних країнах.
2. Значення інституту представництва.
3. Співвідношення представництва з суміжними інститутами.
4. Розмежування представництва в цивільному праві та інших галузях права.

Тестові завдання.

1. Представництво – це:

- 1) правовідносини з приводу права власності;
- 2) правовідносини, в яких одна особа зобов'язується повернути іншій певну грошову суму;
- 3) правовідносини, в яких одна особа зобов'язана або має право вчинити правочин від імені іншої особи, яку вона представляє;
- 4) правовідносини, в яких одна особа має широке коло повноважень щодо іншої.

2. Комерційне представництво здійснюється на підставі:

- 1) адміністративного акту;
- 2) наказу юридичної особи;
- 3) договору;
- 4) довіреності.

3. Наслідком схвалення дій представника, який перевищив свої повноваження, є:

- 1) наслідки відсутні;
- 2) такі дії визнаються недійсними;
- 3) наслідки обираються за бажанням особи, яку представляють;
- 4) створення, зміна і припинення цивільних прав та обов'язків з моменту їх вчинення.

4. Якщо в довіреності не встановлено строк її дії:

- 1) чинність довіреності зберігається до припинення її дії;
- 2) строк довіреності встановлюється в 1 рік;
- 3) строк довіреності встановлюється в 3 роки;
- 4) така довіреність є нікчемною.

5. Якщо в довіреності не вказано дату її вчинення:

- 1) чинність довіреності зберігається до припинення її дії;
- 2) строк довіреності встановлюється в 1 рік;
- 3) строк довіреності встановлюється в 3 роки;
- 4) така довіреність є нікчемною.

Питання для самоконтролю:

1. Вкажіть підстави, за наявності яких виникають правовідносини представництва. Які вам відомі види представництва?
2. Охарактеризуйте зміст правовідносин представництва та повноваження представника.
3. Охарактеризуйте комерційне представництво.
4. Що таке довіреність? Які існують вимоги до оформлення довіреності?
5. Надайте характеристику розмежування інституту представництва від інших суміжних інститутів у цивільному праві.
6. Надайте характеристику розмежування представництва у цивільному праві та в інших галузях права.

Задача 1.

Громадянка Проніна, віком 12 років, після смерті її батьки мешкала у свого дядька Левкова, брата її матері. Сім'я дядька турбувалася про дівчину та її виховання. Коли Проніна досягла 16-річного віку, вона вирішила поїхати вчитися в Одесу та звернулася до дядька з проханням продати будинок, який вона успадкувала від батьків. Левков знайшов покупців і склав договір, де продавцями вказав себе та Проніну. Нотаріус відмовився посвідчити договір і пояснив, що необхідно призначити піклувальника й отримати його згоду. Левков не погодився з нотаріусом, вказуючи, що він давно фактично виконує обов'язки піклувальника Проніної.

Як вирішити спір?

Задача 2.

Розумовська за проханням своєї подруги Волкової взяла в ательє прокату пилосос «Самсунг». Через стягнення вартості неповерненого пилососа та заборгованість за прокатною платнею

ательє звернулося до суду з позовом до Волкової. Заперечуючи проти позову, відповідачка зазначила, що пиросос був отриманий Розумовською та знаходиться у неї, тому остання й повинна бути відповідачкою за позовом.

Як повинна бути вирішена справа, якщо:

- буде встановлено, що при складанні договору прокату Розумовська діяла за дорученням Волкової;
- Розумовська, складаючи договір прокату, діяла від свого імені?

Задача 3.

У зв'язку з від'їздом до тривалого відрядження Зорянський видав довіреність Ткачуку на управління майном з правом його продажу. Останній продав, з його точки зору, непотрібні будівельні матеріали: дошки, шифер, що знаходилися на території садової ділянки довірителя. Дізнавшись про це, Зорянський у листі до Ткачука повідомив, що той вчинив неправильно, оскільки будівельні матеріали були необхідні для ремонту будинку. У тому ж листі він доручив Ткачуку пред'явити позов до суду про розірвання договору купівлі-продажу будівельних матеріалів, оскільки Ткачук, діючи як представник, склав її помилково, вважаючи, що будівельні матеріали не будуть потрібні його довірителю. Діючи згідно вказівок Зорянського, Ткачук, посилаючись на ст. 229 ЦК України, пред'явив позов про розірвання договору купівлі-продажу.

Яке рішення повинен ухвалити суд?

Тема 10. Темпоральні категорії в цивільному праві

Розгляньте самостійно питання:

1. Види строків у цивільному праві.
2. Переривання, зупинення та поновлення строків позовної давності.
3. Випадки, на які позовна давність не поширюється.

Тестові завдання

1. Строк у цивільному праві – це:

- 1) певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення;
- 2) певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення;
- 3) певний момент або період у часі, з настанням або спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення;
- 4) термін, до настання якого продукти придатні до споживання.

2. Поняття «строк» і «термін» у цивільному праві:

- 1) тотожні;
- 2) перше поняття ширше за друге;
- 3) різні;
- 4) залежно від контексту застосування.

3. Позовна давність – це:

- 1) певний період у часі, в межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу;
- 2) встановлений законом певний період у часі, протягом якого сторона, право якої порушено, може направити порушникові претензію;
- 3) певний період у часі, в межах якого особа, що знайшла недоліки в придбаному товарі (речі) або виконаних роботах, вправі вимагати від продавця, виготовлювача, виконавця усунути недоліки, замінити річ тощо;
- 4) певний період у часі, з яким пов'язано існування (виникнення або припинення) певного суб'єктивного права.

4. Перебіг строків позовної давності починається:

- 1) від дня, коли було порушено право певної особи;

- 2) від дня, коли особа звернулася з претензією до особи, яка порушила її права;
- 3) від дня, коли особа подала позов до суду з метою захисту її порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод або інтересів;
- 4) від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення її права або про особу, яка його порушила.

5. Наслідки спливу строків позовної давності застосовуються:

- 1) за заявою сторони у спорі;
- 2) за ініціативою суду;
- 3) автоматично;
- 4) за поданням прокурора.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям «строк» і «термін», їх правове значення.
2. Проведіть класифікацію строків (термінів).
3. Що таке «позовна давність»? У чому полягає її правове значення?
4. Які існують види строків позовної давності? На які випадки строки позовної давності не поширюються?
5. Наведіть підстави та наслідки зупинення й переривання перебігу строків позовної давності.
6. Охарактеризуйте наслідки спливу строків позовної давності.

Задача 1.

Бортач 14 серпня 2016 року купив у магазині «Sun» клавіатуру, на яку було встановлено гарантійний строк у три місяці. Через два місяці Бортач виявив значні недоліки в роботі клавіатури і 30

жовтня 2016 року звернувся з проханням про її ремонт до магазину. Його попросили звернутися через два тижні, посилаючись на велику завантаженість. 16 листопада він звернувся повторно, однак йому відмовили у зв'язку з закінченням гарантійного строку.

19 вересня 2017 року Борточ звернувся з позовом до суду.

Чи задовольнить суд позовні вимоги Борточа?

Задача 2.

За договором позики Красницька 10 березня 2014 року передала Лавренюку 120000 гривень на 6 місяців. Після спливу строку договору гроші повернуто не було. Упродовж наступних трьох років Лавренюк обіцяв повернути гроші, але не робив цього, посилаючись на тяжкий матеріальний стан. 22 вересня 2017 року Красницька звернулася з позовом до суду. Лавренюк на судові засідання не з'являвся, тому суд вирішив розглядати справу без нього.

Яким чином повинен суд вирішити справу?

Задача 3.

Гладенко, лікар за освітою, у квітні 2014 р. поїхав у експедицію до Гренландії на два роки. Кімнату, яку він наймав у будинку, що належить Тишкіну, Гладенко за згодою Тишкіна замкнув. 13 травня 2014 р. із кімнати Гладенко злочинці викрали низку речей, у тому числі аудіопрогравач, відеопрогравач, настінні годинники, два пальто. Гладенко про це не повідомили, бо ніхто не знав його адреси. 11 липня 2016 р. Гладенко повернувся додому, дізнався про крадіжку і про те, що поліції не вдалося виявити викрадені в нього речі. 25 вересня 2017 р. Гладенко зненацька побачив у квартирі Синиці, до якого він з'явився за викликом як лікар, свої аудіопрогравач і відеопрогравач, і з'ясував, що Синиця купив ці речі три року тому в одній незнайомій, але, за словами Синиці, цілком

солідної людини. Коли Синиця видужав, Гладенко пред'явив до нього позов про витребування аудіопрогравача і відеопрогравача. Районний суд у позові відмовив, оскільки його право втрачено через закінчення строку позовної давності.

Чи правильною є відмова суду в позові?

Задача 4.

Громадянин Сірко за договором позики передав Димовому 27000 гривень 7 лютого 2012 р. строком на шість місяців. Договір було укладено в усній формі, у присутності свідків Олькової та Липіна.

Після нагадувань Сірко, Димовий 8 липня 2014 р. переслав Сірко поштою в погашення боргу 9000 гривень, вказавши на переказному бланку: «Решту суми в 18000 грн вишлю через два місяці».

12 лютого 2017 року Сірко пред'явив позов про стягнення неповернутої йому суми боргу.

Як варто вирішити справу?

Тема 11. Цивільно-правова відповідальність

Розгляньте самостійно питання.

1. Поняття «юридична відповідальність», її види.
2. Поняття «цивільно-правова відповідальність», її особливості.
3. Розвиток концепції «цивільно-правова відповідальність».
4. Особливості цивільно-правової відповідальності. Функції відповідальності у цивільному праві.
5. Види цивільно-правової відповідальності.
6. Форми цивільно-правової відповідальності.
7. Підстави та умови відповідальності у цивільному праві.

8. Проблема вини як умова відповідальності в цивільному праві. Випадки, за яких можливе настання цивільно-правової відповідальності без вини.
9. Розмір цивільно-правової відповідальності.
10. Відповідальність, що настає незалежно від вини правопорушника.
11. Підстави звільнення від відповідальності.
12. Обмежена відповідальність і випадки, за яких вона можлива.

Тестові завдання.

1. Головна функція цивільно-правової відповідальності:

- 1) компенсаційна;
- 2) превентивна;
- 3) каральна;
- 4) запобіжна.

2. До форми цивільно-правової відповідальності належать:

- 1) тільки відшкодування спричинених збитків;
- 2) адміністративний штраф;
- 3) догана;
- 4) відшкодування збитків і неустойка.

3. Залежно від розподілу між кількома боржниками в зобов'язаннях з множинністю, відповідальність розрізняють:

- 1) персональну, часткову, виключну;
- 2) персональну, додаткову, виключну;
- 3) часткову, солідарну, субсидіарну;
- 4) персональну, солідарну, субсидіарну.

4. Які із наведених варіантів є підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності:

- 1) вина кредитора;
- 2) вина боржника;
- 3) непереборна сила;
- 4) випадок.

5. В яких із наведених випадків виникає цивільно-правова відповідальність без наявності вини:

- 1) в університету за спричинені студентом збитки під час навчального процесу;
- 2) у піклувальника за підопічну йому особу;
- 3) в усиновителів цивільно-правова відповідальність замість усиновленої неповнолітньої особи, яка має в наявності відповідну грошову суму, щоб відшкодувати ці збитки;
- 4) в усиновителів виникає цивільно-правова відповідальність замість усиновленої малолітньої особи, у якої є в наявності відповідна грошова сума, щоб відшкодувати ці збитки.

Питання для самоконтролю:

1. Як ви розумієте поняття «цивільно-правова відповідальність»?
2. Назвіть функції цивільно-правової відповідальності.
3. Наведіть класифікацію та види цивільно-правової відповідальності.
4. Наведіть форми цивільно-правової відповідальності.
5. Охарактеризуйте підстави та умови виникнення цивільно-правової відповідальності.
6. Поясніть виникнення цивільно-правової відповідальності за дії третіх осіб. Чи можлива відповідальність незалежно від вини?

Задача 1.

З вини орендатора пожежа пошкодила складські приміщення. Орендодавець подав позов про відшкодування наступних збитків:

- суми, на яку зменшилася вартість складського приміщення внаслідок спричинених пожежею руйнувань;
- орендної плати за той час, коли буде відбуватися ремонт;
- вартості відновлювального ремонту згідно з кошторисом будівельної організації;
- суми страхового відшкодування, яку отримав би орендодавець, якби орендатор виконав взятий на себе за договором обов'язок – застрахувати приміщення на користь орендодавця.

Які з означених сум підлягають відшкодуванню?

Задача 2.

У салоні краси «Леон» із гардеробної кімнати зникла коштовна хутряна шапка Натанкиної. Замість неї залишено звичайну в'язану шапку. Натанкина пред'явила позов до ТОВ «Джулія», яке обслуговувало гардероб, про відшкодування вартості шапки і про компенсацію моральної шкоди. ТОВ «Джулія» заперечує проти позову, посилаючись на те, що в день зникнення шапки гардеробниця захворіла і замінити її не було ким. Натанкина не повинна була залишати свою шапку без нагляду в гардеробі. У тому, що сталося, вона винна сама, і тому їй слід відмовити у позові.

Чи є в цій ситуації підстави для притягнення ТОВ «Джулія» до цивільно-правової відповідальності? Яке рішення ухвалить суд?

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

---

1. Поняття «приватне право». Право приватне та публічне. Співвідношення приватного права і цивільного права.
2. Європейські системи приватного права. Західноєвропейська та східноєвропейська традиції цивільного права.
3. Поняття «цивільне право» як галузь національного права. Предмет, метод і функції цивільного права.
4. Джерела приватного права. Джерела цивільного права України.
5. Цивільне право як наука (цивілістика) та навчальна дисципліна. Предмет науки цивільного права. Структура цивілістики.
6. Історія розвитку цивілістичної науки.
7. Методологія науки цивільного права.
8. Поняття «цивільне законодавство України».
9. Акти цивільного законодавства. Загальна характеристика цивільного кодексу України.
10. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб.
11. Міжнародні договори.
12. Цивільно-правовий договір. Взаємодія актів цивільного законодавства і договору.
13. Правовий звичай.
14. Аналогія закону та аналогія права в цивільному праві. Субсидіарне застосування норм права.
15. Значення судової практики.
16. Поняття «цивільні правовідносини», їх особливості.

17. Види цивільних правовідносин.
18. Суб'єкти цивільних правовідносин.
19. Об'єкти цивільних правовідносин.
20. Зміст цивільних правовідносин.
21. Підстави виникнення та припинення цивільних правовідносин.
22. Поняття «юридичний факт». Юридичний склад. Види юридичних фактів.
23. Загальні положення про фізичну особу.
24. Поняття «цивільна правоздатність фізичної особи», її види.
25. Здійснення цивільної правоздатності фізичної особи.
26. Поняття та елементи цивільної дієздатності фізичних осіб.
27. Диференціація цивільної дієздатності фізичних осіб.
28. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною.
29. Індивідуалізація фізичної особи як учасника цивільних правовідносин. Ім'я фізичної особи.
30. Поняття та правове значення місця проживання фізичної особи.
31. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою і оголошення її померлою.
32. Поняття «цивільний стан». Акти цивільного стану. Порядок внесення змін до актових записів цивільного стану, їх повновлення та анулювання.
33. Особливості цивільно-правового статусу фізичної особи-підприємця.
34. Опіка та піклування. Порядок встановлення та припинення опіки і піклування. Патронат.
35. Поняття «особисті немайнові права фізичної особи».
36. Характерні ознаки особистих немайнових прав фізичної особи.

37. Види особистих немайнових прав фізичної особи.
38. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи.
39. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.
40. Здійснення та особливості захисту особистих немайнових прав.
41. Формування концепції «юридична особа» в римському приватному праві.
42. Поняття «юридична особа», її ознаки.
43. Основні теорії сутності юридичної особи.
44. Цивільна правоздатність юридичної особи.
45. Цивільна дієздатність юридичної особи. Органи юридичної особи.
46. Класифікації юридичних осіб.
47. Юридичні особи приватного та публічного права.
48. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права.
49. Філії та представництва юридичних осіб.
50. Способи індивідуалізації юридичних осіб.
51. Порядок створення юридичної особи.
52. Види та зміст установчих документів юридичної особи.
53. Припинення юридичної особи.
54. Особливості припинення юридичної особи у разі банкрутства.
55. Господарські товариства.
56. Поняття та види кооперативів.
57. Об'єднання фізичних осіб як юридичної особи (громадські об'єднання, політичні партії, благодійні організації, кредитні спілки тощо).
58. Релігійні організації як юридичні особи.

59. Історична необхідність цивільної правосуб'єктності держави та інших соціальних утворень.
60. Характеристика держави як учасника цивільних правовідносин.
61. Участь держави у цивільних правовідносинах.
62. Види цивільних правовідносин, у яких держава виступає суб'єктом.
63. Автономна Республіка Крим як учасник цивільних правовідносин.
64. Територіальна громада як учасник цивільних правовідносин.
65. Відповідальність за зобов'язаннями держави Україна, АРК, територіальних громад.
66. Поняття об'єктів цивільних прав та їх класифікація.
67. Речі як об'єкти цивільних прав. Класифікація речей.
68. Поняття «цінні папери як об'єкт цивільних прав», їх види. Характеристика окремих видів цінних паперів.
69. Дії та результати дій як об'єкти цивільних прав.
70. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних прав.
71. Інформація як об'єкт цивільного права. Види інформації.
72. Загальна характеристика особистих немайнових благ як об'єктів цивільних прав.
73. Інші об'єкти цивільних прав, на які поширюється правовий режим речі.
74. Поняття «правочин», його ознаки. Умови дійсності правочину.
75. Види правочинів.
76. Умовні правочини. Види умов в умовних правочинах.
77. Зміст правочину. Тлумачення змісту правочину.
78. Відмова від правочину.
79. Способи висловлення волі в правочинах. Форми правочинів. Правові наслідки порушення форми правочинів.

80. Поняття «недійсність правочину». Недійсність частини правочину.
81. Характеристика підстав недійсності правочинів.
82. Окремі види недійсних правочинів.
83. Правові наслідки недійсності правочинів.
84. Поняття «цивільне право», «цивільний інтерес» та «цивільний обов'язок». Поняття «суб'єктивне цивільне право», його зміст.
85. Способи здійснення суб'єктивних цивільних прав.
86. Порядок і межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
87. Поняття «суб'єктивні цивільні обов'язки», способи їх виконання.
88. Проблема зловживання суб'єктивним цивільним правом.
89. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів.
90. Суб'єктивне цивільне право на захист.
91. Форми і порядок захисту цивільних прав та інтересів.
92. Захист цивільних прав та інтересів судом.
93. Захист цивільних прав та інтересів у адміністративному порядку.
94. Захист цивільних прав нотаріусом.
95. Самозахист цивільних прав.
96. Поняття «захист цивільних прав та інтересів».
97. Характеристика способів захисту цивільних прав та інтересів.
98. Поняття «інститут представництва», його значення і зміст.
99. Суб'єкти представництва. Повноваження представника.
100. Підстави виникнення та види представництва.
101. Представництво за довіреністю. Види довіреності.
102. Форма довіреності. Наслідки недотримання форми довіреності. Передоручення.
103. Припинення та правові наслідки припинення довіреності. Скасування довіреності.

104. Представництво без повноважень і з перевищенням повноважень.
105. Співвідношення інституту представництва з суміжними інститутами.
106. Співвідношення та відмінність інституту представництва в галузі цивільного права та інститутів представництва в інших галузях права.
107. Поняття «строки» і «терміни» у цивільному праві, їх значення.
108. Класифікація строків (термінів) у цивільному праві.
109. Обчислення перебігу строків у цивільному праві.
110. Поняття «позовна давність», її правове значення.
111. Види строків позовної давності.
112. Перебіг строків позовної давності.
113. Наслідки спливу строку позовної давності. Випадки, на які позовна давність не поширюється.
114. Поняття «цивільно-правова відповідальність», її особливості.
115. Функції відповідальності у цивільному праві.
116. Види цивільно-правової відповідальності.
117. Форми цивільно-правової відповідальності.
118. Підстави та умови відповідальності у цивільному праві.
119. Проблема вини як умова відповідальності у цивільному праві.
120. Розмір цивільно-правової відповідальності.
121. Відповідальність, що настає незалежно від вини правопорушника.
122. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV: станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII: станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
5. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III: станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
6. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII: станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

11. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
12. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
13. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові: Закон України від 30.09.2020 р. № 931-IX: станом на 12 січ. 2022 р. URL: : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-20#Text>.
14. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI: станом на 11 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.
15. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII: станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
16. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV: станом на 2 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
17. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>
18. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI: станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
19. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III: станом на 27 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
20. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>
21. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI: станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.
22. Про прийняття за основу проекту Закону України про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Постанова Верхов. Ради України від

- 05.06.2003 р. № 938-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/938-15#Text>
23. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV: станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
24. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII: станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
25. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV: станом на 1 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
26. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII: станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
27. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 р. № 1255-IV: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>.
28. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII: станом на 7 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
29. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII: станом на 4 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
30. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII: станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
31. Про іпотечні облигації: Закон України від 22.12.2005 р. № 3273-IV: станом на 5 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3273-15#Text>
32. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>
33. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text>

34. Проміжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV: станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
35. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV: станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
36. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР: станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
37. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII: станом на 9 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
38. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII: станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
39. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII: станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>
40. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII: станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
41. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III: станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
42. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верхов. Ради України від 17.06.1992 р. № 2471-XII: станом на 24 січ. 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>
43. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI: станом на 28 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
44. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII: станом на 5 жовт. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
45. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII: станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>

46. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 р. № 554/97-ВР: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр#Text>.
47. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV: станом на 31 берез. 2023 р. URL: : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.
48. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III: станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
49. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV: станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
50. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV: станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>
51. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII: станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
52. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 р. № 2573-IX: станом на 6 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>
53. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX: станом на 24 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>
54. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 р. № 2265-XII: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12#Text>
55. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III: станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
56. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 р. № 1956-XII: станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>
57. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від

- 10.06.1997 р. № 503/97: станом на 23 листоп. 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97#Text>.
58. Відносно припинення господарських товариств: Лист М-ва юстиції України від 15.07.2010 р. № 565–0–2–10–18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_565323–10#Text
59. Встановлення опіки над майном фізичної особи, визнаної судом безвісно відсутньою: Роз'яснення М-ва юстиції України від 04.02.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004323–11#Text>
60. Правила адвокатської етики: Звітно-виборний з'їзд адвокатів України 09.07.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891–17#Text>
61. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Держ. ком. України у справах сім'ї та молоді від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text>.
62. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами слезоточивої та дратівної дії: Постанова Каб. Міністрів України від 07.09.1993 р. № 706: станом на 19 листоп. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706–93-п#Text>
63. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5: станом на 30 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282–12#Text>
64. Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: Наказ М-ва юстиції України від 09.02.2016 р. № 359/5: станом на 7 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200–16#Text>
65. Статус фізичної особи – підприємця: проблеми застосування законодавства: Роз'яснення М-ва юстиції України від 14.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-11#Text>.
66. Щодо пільгового строку позовної давності: Лист М-ва юстиції України від 05.07.2004 р. № 19–5–738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-738323–04#Text>

Спеціальна література:

1. Виговський О., Голубева Н., Гринько С. [та ін.]. Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: кол. монографія / ред.: А. Довгерта, Є. Харитонов. Одеса: Гельветика, 2020. 674 с.
2. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту: монографія / ред.: Є. Харитонов, О. Харитонова, К. Некіт. Одеса: Гельветика, 2020. 404 с.
3. Резворович К., Юнін О., Круглова О. [та ін.]. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції: навч. посіб. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. 180 с.
4. Резворович К., Юнін О., Круглова О. [та ін.]. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту: навч. посіб. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. Ч. 1. 295 с.
5. Резворович К., Юніна М., Ділігул А. [та ін.]. Цивільне право: навч. практикум / ред. К. Резворович. Дніпро: ДДУВС, 2022. 220 с.
6. Резворович К., Юніна М., Ділігул А. [та ін.]. Цивільне право: навч. практикум / ред. К. Резворович. Дніпро: ДДУВС, 2022. 220 с.
7. Рішення ЄСПЛ про захист прав людини і основоположних свобод в цивільному судочинстві. Актуальне законодавство та судова практика. Київ, 2021. 530 с.
8. Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Том 2. Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2021. 784 с.
9. Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Том 1. Загальні положення. Особи / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.
10. Тетарчук І.В. Цивільне право України: навч. посіб. для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ, 2021. 248 с.
11. Харитонов Є., Харитонова О., Голубева Н. [та ін.]. Рекодифікація цивільного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів: монографія. Київ: Норма права, 2020. 348 с.

12. Харитонов Є., Харитонova О. [та ін.]. Вступ до приватного права: навч. посібник. Одеса: Юрид. літ., 2018. 240 с.
13. Харитонов О., Харитонova І. Оновлення (кодифікація та рекодифікація) цивільного законодавства України: досвід, проблеми та перспективи: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 462 с.
14. Харитонов Є. Цивільне право України: підруч. для вузів / ред.: О. Харитонova, І. Харитонova, О. Старцев. 3-тє вид. Київ: Істина, 2011. 808 с.
15. Харитонов Є., Давидова І. [та ін.]. Цивільне право України: посіб. для підготов. до зовніш. незалеж. оцінювання / ред.: Є. Харитонов, І. Давидова. Одеса: Гельветика, 2021. 388 с.
16. Харитонов Є., Дзера О., Дудченко В. [та ін.]. Цивільне право України: в 2-х т. підруч. / ред.: Є. Харитонов, Н. Голубєва. Харків: Одиссей, 2008. 832 с.
17. Цивільне право (частина загальна). Курс лекцій: навч. посіб. / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2021. 448 с.
18. Цивільне право України: посіб. для підготовки до зовніш. незалеж. оцінювання / за ред. Є. Харитонova, І. Давидової. Одеса: Гельветика, 2021. 388 с.
19. Цивільне право України: посіб. для аудитор. і самост. вивч. курсу / ред.: Є. Харитонов, І. Давидова, К. Некіт. Одеса: Фенікс, 2015. 570 с.
20. Цивільне право України: посіб. для підготовки до зовніш. незалеж. оцінювання / кол. авт.; ред.: проф. Є. Харитонов, І. Давидова. Одеса: Гельветика, 2021. 388 с.
21. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с.
22. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с.
23. Цивільний кодекс України. Станом на 01.01.2023 р.: наук.-практ. коментар / ред.: Є. Харитонов, О. Калітенко. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Зміст

ВСТУП.....	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН.....	6
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	43
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	48
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ.....	93
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	99

Навчальне видання

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Частина 1

Навчально-методичний посібник
Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти
за спеціальністю 081 «Право»
факультету цивільної та господарської юстиції
денної форми навчання

Автори:

Харитонов Євген Олегович, Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна
Завальнюк Ірина Володимирівна, Завальнюк Сергій Володимирович
Мельник Олександр Володимирович, Омельчук Олександр Сергійович,
Сафончик Оксана Іванівна, Токорева Віра Олександрівна

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 6,3.
Зам. № 2401–02.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net